

Risikokommunikasjon og risikopersepsjon

- En kvalitativ studie av terrorvarselet sommeren 2014 og dens implikasjoner for videregående elever i Bergen

Maren Omdahl Urheim

Masteroppgave i samfunnssikkerhet (SVF-3920)

Fordypning i Sikkerhet og Beredskap i Nordområdene

August 2015

Antall ord: 23 410 ord

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på et toårig masterprogram i samfunnssikkerhet med fordypning i sikkerhet og beredskap i nordområdene. Disse to årene har vært lærerike, og jeg har fått kjennskap til et fagfelt jeg ikke hadde så mye kunnskap om på forhånd. Videre har jeg fått oppleve en landsdel jeg ikke hadde noe som helst kjennskap til (Nord-Norge), og det har bydd på sine utfordringer, spesielt i mørketiden. På samme tid har jeg vært så heldig å komme i en klasse med fine folk, slik at mørketiden har blitt litt lettere å håndtere.

Jeg vil bruke denne anledning til å takke først og fremst mine informanter for å ha stilt opp på intervju, denne oppgaven ville ikke blitt til uten dere.

Videre vil jeg takke min veileder Christer H. Pursiainen for å ha vært tilgjengelig for veiledning lenger enn det som var påkrevd. Dette setter jeg stor pris på.

Jeg vil også takke min fantastiske familie for å alltid stille opp og gi støtte – både i gode og onde dager. I denne sammenheng vil jeg også benytte meg av sjansen til å takke mine gode venner, for å være en sann glede i hverdagen. Ord blir fattige egentlig for å beskrive hvor mye jeg setter pris på deres nærvær.

Bergen, 10. august 2014 – Maren Omdahl Urheim

Sammendrag

Denne studien skal undersøke hvordan risikokommunikasjon om en terrortrussel og andre mekanismer kan påvirke individers risikopersepsjon av en terrortrussel. Å kommunisere om terrortrusler er utfordrende, ettersom det ligger i terrorismens natur å være en trussel som er uforutsigbar, tilfeldig, kompleks og som kan endre former og angrepsmetoder raskt (Norris et al., 2003). Terrorismens karakteristikk medfører at det alltid vil være usikkerhet om hva som vil skje, og vil også skape frykt både blant menneskene direkte berørt, men også i andre land og samfunn (ibid). Det blir derfor en krevende oppgave å kommunisere om terrortrusler eller fare for terrorangrep i tråd med en god risikokommunikasjon, der målsetningen er å informere publikum uten å skremme dem (Sheppard et al., 2006; Covello og Sandman, 2001). Det er også slik at nyhetsmedienes mediedekning kan forsterke den offentlige bekymringen over risiko (Mazur, 1990), mens tillit til institusjonell risikohåndtering kan dempe opplevelsen av risiko (Kasperson et al., 2003). Samhandlingen mellom individer innenfor et sosialt nettverket kan på motsatt vis bidra til at medlemmene deler de samme tolkningene av risiko (Kasperson et al., 1988). Problemstillingen for studien inkluderer dermed ulike mekanismer, og er derfor; *Hvordan kan risikokommunikasjon om en terrortrussel og andre mekanismer påvirke individers opplevelse av en terrortrussel?* Formålet med denne studien er å frembringe kunnskap om disse mekanismene, og hvilken betydning de har for opplevelsen av en terrortrussel. Denne kunnskapen kan være en viktig innsikt for hvordan risikokommunikasjon om terrortrusler bør utformes og utføres for at den skal være effektiv.

For å svare på problemstillingen gjennomførte jeg en kvalitativ case-studie av terrortrusselen mot Norge sommeren 2014. Empirien baserer seg på åtte semi-strukturerte intervju av videregående elever ved en skole i Bergen. Mine empiriske funn viser at informasjonens nøyaktighet og tillit til myndighetene har påvirkning på opplevelse, og er i tråd med kriteriene for effektiv risikokommunikasjon. Videre har mediedekning påvirkning på opplevelse, blant annet gjennom risikoforsterkning. Dette beviser *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988) sin anvendbarhet. Funnene angående sosiale nettverk viser at disse påvirker individet gjennom en delt tolkning av terrortrusselen, men også gjennom risikoforsterkning.

Veileder: Christer H. Pursiainen.

Søkeord: *Samfunnssikkerhet, risikokommunikasjon, risikopersepsjon, the social amplification of risk, terrorisme, terrortrusler.*

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling og formål.....	4
1.1.1	Forskningsspørsmål.....	4
1.2	Tidligere forskning	5
2	Teori	7
2.1	To (ulike) tilnærminger til risiko	8
2.2	<i>Social amplification of risk framework (SARF)</i>	9
2.3	Hva er kommunikasjon?.....	11
2.3.1	Nyhetsmedier som kommunikasjonsaktør/-kanal	13
2.3.2	Nyhetsmedier som påvirkningsorgan	14
2.3.3	Uformelle sosiale nettverk	17
2.4	Hva er risikokommunikasjon?.....	18
2.4.1	Kriterier for effektiv og vellykket risikokommunikasjon	21
2.5	Hva er risikopersepsjon?	22
2.5.1	Det psykometriske paradigmet.....	24
2.5.2	Semantiske bilder	25
3	Metode.....	26
3.1	Kvalitativt case-studie	26
3.2	Innsamling av kvalitative data	27
3.2.1	Valg av utvalg	27
3.2.2	Intervju som hovedmetode	28
3.3	Analyse av data.....	29
3.4	Forskningsetikk	29
3.5	Reliabilitet og validitet	30
3.5.1	Reliabilitet – Pålitelighet.....	30
3.5.2	Validitet – Gyldighet.....	30
4	Empiri og diskusjon	31
4.1	Terrortrussel som en risiko	31
4.1.1	Diskusjon.....	34
4.2	Betydningen av kommunikasjon og tillit.....	36
4.2.1	Opplyse om terrortrusselen og gi råd	36
4.2.2	Tillit til myndighetene	40
4.2.3	Diskusjon.....	45
4.3	Nyhetsmedienes betydning.....	50
4.3.1	Nyhetsmedier som informasjonskilde	50
4.3.2	Nyhetsmedienes vektlegging av trusselen.....	52

4.3.3	Diskusjon.....	54
4.4	Uformelle sosiale nettverk sin betydning for risikopersepsjon	56
4.4.1	Diskusjon.....	57
5	Konklusjon	59
6	Litteraturliste	61
	Vedlegg	68
	Vedlegg 1: Detaljert modell av SARF (Kasperson et al., 1988, s. 183)	69
	Vedlegg 2: Pressemelding fra PST 24.07.2014.....	70
	Vedlegg 3: Pressemelding fra PST 27.07.14.....	72
	Vedlegg 4: Pressemelding fra PST publisert 01.08.14.....	73
	Vedlegg 5: Informasjonsskriv	75
	Vedlegg 6: Intervjuguide.....	77
	-.....	77

1 Innledning

I dagens globale risikosamfunn utgjør nye farer og trusler en del av vår verden. Terror er et eksempel på en trussel som preger vår hverdag, og som i høyeste grad kan true samfunnssikkerheten. Dette er tilsiktede hendelser som kan medføre ekstraordinære påkjenninger og tap, samt sette tilliten til vitale samfunnsfunksjoner på spill (Kruke et al., 2005). Hendelser som terroraksjonene i USA i 2001, Madrid i 2004 og London i 2005, har satt terrortrusselen på dagsorden¹. Det første terrorangrepet på norsk jord skjedde 22. juli 2011 da en bombe i regjeringskvartalet eksploderte og en ung mann skjøt og drepte mennesker som befant seg på AUF-leiren på Utøya (NOU 2012: 14). Totalt 77 mennesker ble drept i terrorangrepene og som følge av eksplosjonen ble det store materielle skader i Oslo sentrum (ibid).

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) sin hovedoppgave er å forebygge, avverge og etterforske trusler som Norge står overfor, blant annet trusler om terrorisme (Politiets sikkerhetstjeneste, 2015). Hvert år publiserer PST en trusselvurdering for det inneværende året der den forventede utviklingen innenfor deres hovedansvarsområder blir lagt frem. Trusselvurderingen setter søkelys på forhold som kan influere norske sikkerhet og skade nasjonale interesser (ibid). I PST sin trusselvurdering for 2014 påpekes det at terrortrusselen i Norge anses som skjerpet (Politiets sikkerhetstjeneste, 2014). Den mest alvorlige terrortrusselen mot Norge og norske interesser i 2014 var ifølge PST ekstrem² islamisme hovedsakelig fra et multietnisk ekstremt miljø på Østlandet (ibid). Justisminister Anders Anundsen uttalte på bakgrunn av denne trusselvurderingen at Norge vil stå overfor flere terrortrusler i fremtiden, der det kan bli behov for å iverksette midlertidig beredskap for å forebygge terrortruslene (NTB, 2014). I PST sin trusselvurdering for 2015 fremkommer det at ekstrem islamisme fortsatt er en alvorlig trussel, og at den negative utviklingen av trusselsituasjonen i 2014 antas å fortsette i 2015 (Politiets sikkerhetstjeneste, 2015).

¹ Terroraksjonen i USA 11. september 2001: Flyangrep mot de to tårnene i World Trade Center i New York og The Pentagon, forsvarsdepartementets hovedkvarter. Det mest omfattende terrorangrepet i amerikansk historie (NOU 2012: 14). Madrid 11. mars 2004: Ti bomber sprenges på fire ulike forstadstog, 191 personer drept (ibid). London 7. juli 2005: Bombeangrep mot undergrunnen og mot buss i London sentrum, 52 personer drept (ibid).

² PST sier følgende: «Begrepet ekstrem refererer til holdning til bruk av vold. En ekstrem person eller gruppe aksepterer bruk av vold for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål. Ekstremisme henspiller kun på virkemidler og ikke hva som er målet (Politiets sikkerhetstjeneste, 2014, s. 4).

De fleste trusler som PST mottar og håndterer blir ikke offentliggjort ettersom det ikke er mulig eller riktig å informere den norske befolkning om disse (Vedlegg 2). Dersom PST mener det er en overhengende fare for terrorhandlinger på norsk jord, må etaten gjøre en vurdering i forhold til om en skal informere offentligheten om dette. På en pressekonferanse 24. juli 2014 valgte imidlertid PST, Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet å informere befolkningen om at Norge stod overfor en alvorlig terrortrussel fra en ekstrem islamistisk gruppe i Syria (Vedlegg 2). Denne trusselvurderingen pekte på at det var ventet at et mulig terrorangrep ville finne sted innen få dager, men det var usikkerhet om hvor et eventuelt angrep ville finne sted og hvordan angrepet skulle gjennomføres (ibid). PST påpekte at den informasjonen de ga om terrortrusselen var uspesifikk og lite konkret, og som videre vanskeliggjorde deres oppgave med å gi råd til befolkningen om hvordan de skulle forholde seg til trusselen (ibid). Et av målene med å informere om terrortrusselen var å forebygge og avskrekke de potensielle terroristene fra å gjennomføre et angrep. Dette er i tråd med Regjering Stoltenberg II sitt verdigrunnlag i henhold til samfunnssikkerheten, som kommer frem i Stortingsproposisjon nr. 1 (2006-2007):

Både når det gjelder utilsiktede og tilsiktede hendelser som truer sentrale samfunnsinstitusjoner, vår felles sikkerhet eller den enkeltes trygghetsfølelse, er forebygging vår viktigste oppgave. (Justis- og politidepartementet, 2006, s. 11).

På bakgrunn av trusselvurderingen til PST iverksatte Politidirektoratet forebyggende sikkerhetstiltak (Kriseinfo.no, 2014). De forebyggende tiltakene innebar økt tilstedeværelse fra bevæpnet politi ved grenseoverganger, på flyplasser og togstasjoner i hele Norge (ibid). Ved store arrangementer som pågikk under trusselsituasjonen, som Norway cup og Tall Ships Races, ble det satt inn styrket vakthold (Flaaten og Sjøstrøm, 2014). Det ble antatt at en halv million mennesker var innom sentrum i løpet av dagene Tall Ships Races ble arrangert (Ibid). I tillegg stengte politiet luftrummet over Bergen sentrum, som direkte følge av terrortrusselen og arrangementen av Tall Ships Races (Torheim, 2014). På en ny pressekonferanse søndag 27. juli annonserte PST at terrortrusselen var noe redusert etter å ha mottatt omfattende informasjon, men at politiets sikkerhetstiltak ville bli opprettholdt inntil videre (Vedlegg 3). Den siste pressemeldingen om terrortrusselen ble fremlagt 31. juli av PST-sjef Benedicte Bjørnland der hun offentliggjorde at terrortrusselen var redusert, og at den økte nasjonale beredskapen nå skulle tilbake til normalnivå (Vedlegg 4).

Både Traavikutvalget (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012) og 22. juli-kommisjonen (NOU 2012: 14) poengterte i sine rapporter at PST burde etterstrebe maksimal åpenhet og tilgjengelighet om trusler mot det norske samfunn. Ifølge Traavikutvalget måtte PST etablere en mer offensiv samfunnskommunikasjon (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012). Å informere befolkningen om farer og trusler som samfunnet står overfor er en del av det som betegnes som *risikokommunikasjon*. Ifølge den norske stats kommunikasjonspolitik er risikokommunikasjon:

...å kommunisere om mulige, uønskete hendelser og situasjoner som kan oppstå og som kan medføre skade på liv, helse, miljø og verdier (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009, s. 17).

Risikokommunikasjon er i større eller mindre grad krevende. Noen farer som samfunnet står ovenfor kan oppdages og varsles på forhånd, andre ikke (Fischhoff, 2011). I begge tilfeller innbefatter risiko som begrep en usikkerhet om hva som vil skje i fremtiden (DSB, 2014), der man med en eller annen grad av tro kan anta at noe vil skje (Aven et al., 2008). Kommunikasjonen om risiko må blant annet være spesifikk; både om selve risikoen, hva som blir gjort av myndighetene og hva de berørte mottakerne bør gjøre (Jenkin, 2006). Dette er spesielt viktig, og spesielt utfordrende, når en skal kommunisere om en terrortrussel som en har lite informasjon om. Det ligger i terrorismens natur å være en trussel som er uforutsigbar, tilfeldig, kompleks og som kan endre former og angrepsmetoder raskt (Norris et al., 2003). Terrorismens karakteristikk medfører at det alltid vil være usikkerhet om hva som vil skje, og vil også skape frykt både blant menneskene direkte berørt, men også i andre land og samfunn (ibid). I tillegg kan ulike mekanismer, som offentlige etater, nyhetsmedier og sosiale nettverk, opptre som forsterkningsstasjoner av risiko gjennom kommunikasjon og atferdsmessig respons. Ifølge rammeverket *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988) kan risikoforsterkning skje på to måter; ved å enten forsterke informasjonen om en risiko eller dempe den gjennom atferdsmessig respons eller kommunikasjon. Det blir derfor en krevende oppgave å kommunisere om terrorisme eller fare for terrorangrep i tråd med en god risikokommunikasjon. For å lykkes med risikokommunikasjon er en av forutsetningene at de som kommuniserer er i stand til å forutse hvordan det en kommuniserer vil bli oppfattet av mottakerne (Fischhoff, 2011; Renn, 2008; Jenkin, 2006; Slovic, 1987). Å ha innsikt i befolkningens risikopersepsjon, hvordan en oppfatter og opplever risiko, er derfor avgjørende for å utvikle gode kommunikasjonsstrategier (Jenkin, 2006).

1.1 Problemstilling og formål

Min problemstilling baserer seg på hypotesen om at det er en sammenheng mellom myndighetenes risikokommunikasjon og individers risikopersepsjon, som blir påpekt blant annet av Fischhoff (2011), Renn (2008), Jenkin, (2006) og Slovic (1987). Hva myndighetene sier om en risiko og hvordan de styrer og håndterer den påvirker individers opplevelse av en terrortrussel. Hovedfokuset i denne oppgaven vil dermed være på overføringen av informasjon om terrortrusselen, i henhold til det første stadiet av risikoforsterkning i *SARF* (Kasperson et al., 1988). Min problemstilling er som følger:

Hvordan kan risikokommunikasjon om en terrortrussel og andre mekanismer påvirke individers opplevelse av en terrortrussel?

Formålet med denne problemstillingen og derav studien, er å utforske og frembringe kunnskap om hvordan spesielt risikokommunikasjon og ulike mekanismer kan påvirke videregåendeelevers opplevelse av en terrortrussel. I denne sammenheng vil terrortrusselen mot Norge sommeren 2014 være fenomenet som studeres. Denne kunnskapen er ikke kun avgrenset til denne studien, ettersom opplevelsen av myndighetenes risikokommunikasjon kan være en viktig innsikt for hvordan risikokommunikasjon om terrortrusler bør utformes og utføres for at den skal være effektiv.

For å besvare denne problemstillingen har jeg utarbeidet følgende forskningsspørsmål:

1.1.1 Forskningsspørsmål

1. Hvordan opplever individer en terrortrussel som en risiko?
2. Har risikomeldingens grad av nøyaktighet og institusjonell tillit betydning for individets opplevelse av en terrortrussel, og i så fall hvorfor?
3. Har nyhetsmedier betydning for individets opplevelse av en terrortrussel, og i så fall hvorfor?
4. Har uformelle sosiale nettverk betydning for individets opplevelse av en terrortrussel, og i så fall hvorfor?

Gjennom forskningsspørsmål 1 vil jeg kartlegge hvordan videregåendelever opplever en terrortrussel som en risiko, ettersom denne opplevelsen er helt sentral for å forstå hvordan risikokommunikasjonen og dens budskap blir opplevd og påvirker opplevelsen av trusselen. Jeg vil peke på at karakteristikken frykt, mangel på kontroll og katastrofepotensiale er avgjørende for vurderingen av trusselen som en alvorlig risiko.

Jeg vil vise hvilken betydning myndighetenes informasjon om terrortrusselen har for opplevelsen av terrortrusselen gjennom forskningsspørsmål 2. Her vil fokuset være på hvordan lite spesifikk informasjon kan påvirke risikopersepsjonen, deriblant bidra til å skape frykt for terrorangrep, konsekvenser og opplevelsen av trusselen som truende for egen og andres eksistens. I denne sammenheng er samspillet mellom kjennskapet til myndighetenes lite konkrete informasjon om trusselen og tidligere erfaringer med terrorangrep helt sentralt. Videre i forskningsspørsmål 2 vil jeg belyse hvilken avgjørende betydning tillit til myndighetene har for opplevelsen av en terrortrussel. Blant annet skaper tillit til at myndighetene kan håndtere et potensielt terrorangrep en trygghetsfølelse og demper individenes frykt for angrep og mulige konsekvenser.

Med forskningsspørsmål 3 vil jeg illustrere hvilken betydning nyhetsmedienes dagsordenfunksjon og mediedekning har, gjennom å påvirke individets dagsorden, samt forsterke vurderingen av trusselens alvorlighetsgrad og forsterkning av frykt.

Gjennom forskningsspørsmål 4 vil jeg trekke frem de uformelle sosiale nettverkens funksjon som en arena for diskusjon, men også en arena for utveksling av opplevelser. Disse opplevelsene blir delt på tvers av medlemmene og påvirker risikopersepsjonen av en terrortrussel.

1.2 Tidligere forskning

Flere har studert hvordan mennesker reagerer under kriser og katastrofer, og avkreftet de såkalte mytene om at befolkningen får panikk, at det oppstår kollektiv demoralisering og sosial uorden (Auf der Heide, 2004; Helsloot og Ruitenberg, 2004; Tierney, 2003). En har sett på hvordan mennesket reagerer på kriser og katastrofer, og har blant annet kommet frem til at mennesket er rasjonelle aktører som tar fornuftige beslutninger selv under kriser (Helsloot og

Ruitenberg, 2004; Tierney, 2003). Hvordan enkeltpersoner og frivillige fattet rasjonelle beslutninger i den omfattende redningsoperasjonen ved Utøya 22. juli 2011 er et eksempel på dette (NOU 2012: 14). Det en i mindre grad har studert er hvordan mennesker opplever og responderer på trusler om et mulig forestående terrorangrep. Forskning som kombinerer myndighetenes risikokommunikasjon om en terrortrussel, nyhetsmedienes dagsorden samt dekning av trusselen, uformelle sosiale nettverk og hvordan dette kan påvirke individets opplevelse av en terrortrussel, er fraværende.

Terrorangrepet 11. september 2001 i USA, bombeangrepet i Madrid og London i 2004 og 2005 og 22. juli 2011 i Norge, utløste blant annet mer forskning på hvordan mennesker reagerer på terrorangrep (Powell et al., 2004; Sheppard et al., 2006; Wollebæk et al., 2012), hvordan mennesker oppfatter og vurderer terrorisme som en risiko sammenlignet med andre farer og risikoer (Sjöberg, 2005; Lemyre et al., 2006) og konsekvensene av terrorisme (Sheppard et al., 2006; Wollebæk et al., 2012). Sheppard et al. (2006) fant i sin undersøkelse av flere casestudier av menneskers reaksjoner på terrorangrep at panikk var en uvanlig og sjelden reaksjon. Wollebæk et al. (2012) undersøkte hvilke korttidseffekter terrorangrepene 22. juli 2011 i Norge hadde på et utvalg av norske respondenter og avdekket at interpersonlig tillit, tillit mellom mennesker, og tillit til institusjonene hadde økt som følge av terrorangrepet. Det finnes også studier som har tatt utgangspunkt i oppfattelse av hypotetiske terrortrusler og hypotetiske fremtidige terrorangrep med bakgrunn i tidligere terrorangrep.

Goodwin et al. (2005) studerte eksempelvis gjennom to studier av to britiske utvalg hvordan individer oppfatter hypotetiske terrortrusler, og har både sett på respondentenes generelle oppfatning av at et terrorangrep vil skje (terrorangrep som en generell risiko) og oppfatningen av at dette angrepet skal ramme respondenten eller dens familie, og utgjøre en personlig risiko. Ulike faktorer, deriblant normative påvirkninger, ble anvendt for å undersøke deres innflytelse på trusseloppfatning, atferdsendring og personlige forhold (ibid). De normative påvirkningene ga utslag i en signifikant sammenheng mellom venner og families oppfatninger av risiko og generell- og personlig oppfatning av trusler. I tillegg var det en korrelasjon mellom personlig trussel og økt kontakt med venner og familie, som innebærer at de individene som oppfattet at det potensielle terrorangrepet skulle ramme dem personlig hadde økende kontakt med venner og familie (ibid). I tillegg til Goodwin et al. (2005) sin studie har Sjöberg (2005) gjennomført en undersøkelse av svenske respondenter sommeren 2002. Målet

med denne studien var blant annet å undersøke hvordan mennesker opplever den personlige og generelle terrorrisikoen, samt trusselen mot samfunnet i kjølvannet av terrorangrepene 11. september 2001 i USA. Den personlige terrorrisikoen dreier i dette tilfellet seg om individets oppfattelse av hvor trolig det er at denne skal bli rammet av terror, mens den generelle terrorrisikoen omhandler individets oppfattelse av hvor sannsynlig det er at andre mennesker skal bli rammet (ibid). Den generelle terrorrisikoen var i denne studien høyere enn den personlige, som innebærer at respondentene opplevde en viss kontroll over terrorrisikoen og anså at det var mer sannsynlig at andre mennesker ville bli rammet av terror enn seg selv.

Som denne litteraturgjennomgangen illustrerer, og som Jenkin (2006) poengterer, er at mesteparten av det empiriske arbeidet om terrorisme har studert menneskers respons til tidligere terrorhendelser og har hovedsakelig tatt utgangspunkt i deres personlige faktorer som bringer frem slike responser. Fra et psykologisk ståsted er terrorisme som ennå ikke har skjedd like viktig som terrorisme som nettopp har hendt (ibid). Jenkin (2006) poengterer derfor at fremtidig forskning på terrorisme både må se på hvordan mennesker responderer på trusler så vel som faktiske hendelser. De psykologiske studiene av risiko som undersøker hvordan mennesker vurderer ulike trusler og risikoer kan ifølge Jenkin (2006) anvendes som prediksjoner på hvordan mennesker vil reagere på terrortrusler. Det psykometriske paradigmet er i denne sammenheng spesielt anvendelig, der de ulike kontekstuelle faktorene kan gi forklaringskraft. Det psykometriske paradigmet og dets kvalitative og kontekstuelle karakteristikk vil bli presentert i teorikapitlet.

2 Teori

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for relevant teori som kan benyttes for å forstå hvordan individer opplever terrorkommunikasjon. Mitt teoretiske fundament for oppgaven er rammeverket *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988), som omfatter både risikokommunikasjon og risikopersepsjon. Dette konseptuelle rammeverket som i det følgende vil bli presentert, vil bli anvendt på mitt case. Rammeverket vil danne utgangspunkt for å studere hvordan risikokommunikasjon om en terrortrussel kan påvirke individers opplevelse av en terrortrussel. Etersom rammeverket består av mange psykologiske-, sosiale-, kulturelle- og institusjonelle prosesser har jeg valgt å begrense denne oppgaven til å se på noen prosesser. Med min bakgrunn som sosiolog finner jeg de sosiale- og institusjonelle

prosessene spesielt interessante, og har dermed valgt å konsentrere meg om uformelle sosiale nettverk, nyhetsmedier og tillit til offentlige institusjoner, som i det følgende vil bli gjennomgått.

2.1 To (ulike) tilnærminger til risiko

Risiko er et komplekst fenomen og det er derfor konkurrerende synspunkter på hva risiko er innenfor ulike fagmiljøer og tradisjoner. En skiller gjerne mellom en tradisjonell teknisk-naturvitenskapelig tilnærming til risiko og en sosial og kulturell (samfunnsvitenskapelig) tilnærming (Aven et al., 2004). Hovedskillet mellom disse tilnærmingene er å se på risiko som en reell (objektiv) risiko og en opplevd (subjektiv) risiko (ibid). Den tradisjonelle teknisk-naturvitenskapelige tilnærmingen har som utgangspunkt at risiko er objektivt og kan kalkuleres (risikoen har en størrelse). Denne tilnærmingen benyttes ofte av eksperter når de eksempelvis skal utføre en risikovurdering av en aktivitet eller hendelse. En hyppig brukt definisjon av risiko ifølge en teknisk-naturvitenskapelig tilnærming er at risiko er sannsynligheten for at en hendelse skal inntreffe ganger hendelsens mulige konsekvens ($R = P * C$) (ibid).

Flere har kritisert den tekniske definisjonen av risiko ettersom den mangler viktige komponenter og ikke tar hensyn til de subjektive sidene ved risiko som vanlige mennesker gjør seg. Lekfolks vurderinger er derfor ofte ikke i overensstemmelse med eksperters risikovurderinger, ettersom lekfolk tar i bruk ulike kvalitative karakteristikker, eksempelvis sine egne følelser, verdier, holdninger og oppfatninger knyttet til risikoen (Jenkin, 2006; Slovic, 1987). Lekfolk inkluderer mange ulike aspekter når de skal vurdere risiko, langt mer enn kun beregning av sannsynlighet for usikkerhet og tap, og disse vurderingene er subjektive (ibid). Kasperson et al. (1988) er en av dem som kritiserer det tekniske konseptet av risiko for kun å fokusere på sannsynligheten for at en hendelse skal inntreffe og dens mulige konsekvenser. Kasperson et al. (1988) har derfor sett behovet for å inkludere både det objektive konseptet av risiko og lekfolks risikopersepsjon (den subjektive risiko), og dette er gjort i rammeverket *the social amplification of risk*.

2.2 *Social amplification of risk framework (SARF)*

The social amplification of risk er et konseptuelt rammeverk av Kasperson med kolleger som setter søkelys på ulike prosesser som spiller inn på hvordan man oppfatter farer og trusler (Kasperson et al., 1988). Rammeverket har hentet bidrag fra medieforskning, psykometriske og kulturelle studier av risikopersepsjon og studier av organisatorisk respons på risiko, og inkluderer både det tekniske konseptet av risiko med det subjektive og den sosiale konstruksjonen av risiko (Kasperson et al., 2003). Intensjonen er å koble sammen risikokommunikasjon og risikopersepsjon (ibid). *SARF* kan benyttes til å studere hvordan en risiko eller risikorelatert hendelse blir kommunisert av ulike stasjoner, eksempelvis nyhetsmedier eller uformelle sosiale nettverk, og hvordan denne kommunikasjonen blir oppfattet blant mottakerne og fører til en atferdsmessig respons. Rammeverket sin vektlegging av ulike psykologiske-, sosiale- og kulturelle prosesser kan bidra med forståelse for hvorfor noen risikoer som vurderes som lave i ekspertenes risikoanalyser blir oppfattet som høye og bekymringsfulle blant befolkningen, og motsatt, og fører til konsekvenser for økonomien og samfunnet som helhet (Kasperson et al., 1988, 2003).

The social amplification of risk (Kasperson et al., 1988) har som utgangspunkt at det er mange ulike prosesser som er med på å forsterke eller dempe den offentlige responsen på risiko (Se vedlegg 1 for en detaljert modell av rammeverket). Prosessene er omfattende og inkluderer psykologiske-, sosiale-, institusjonelle- og kulturelle prosesser som er med på å forme den offentlige responsen på risiko. Slike prosesser kan eksempelvis være uformelle sosiale nettverk, nyhetsmedier, offentlige etater og individets tillit til offentlige institusjoner.

Forsterkningsprosessen starter med at en står ovenfor en risiko eller risikohendelse, eksempelvis avdekkingen av en terrortrussel (Kasperson et al. 2003; Renn, 2008). Denne risikoen eller risikohendelsen sender ut signaler i form av bilder, tegn og symboler til individer og grupper, som gjør at disse fokuserer på bestemte kjennetegn ved risikoen eller hendelsen. Disse individene og gruppene, men også institusjoner, nyhetsmedier og uformelle sosiale nettverk, kan forsterke risikohendelser på to måter: Enten intensivere eller svekke signalene i informasjonen, eller ved å fokusere på bestemte signaler ved risikoen som oppfattes som viktige (Kasperson et al., 1988). Etersom det er et stort mangfold av signaler må informasjonssystemene (som nevnt over) filtrere og velge ut de signalene ved risikoen som anses som viktige, og disse blir vektlagt i presentasjonen av risikoen (ibid). For å tolke

disse risikosignalene bruker individer og grupper eksisterende persepsjoner/oppfatninger og mentale skjemaer, og denne tolkningen resulterer i en melding som videre blir kommunisert til andre individer og grupper (Renn, 1991). Mentale skjema er individets mentale struktur av dens forståelse av virkeligheten (Waldahl, 1998). Skjemaene danner utgangspunkt for hva mennesker oppfatter i forskjellige situasjoner, hvordan de fortolker situasjonene, og hva mennesket husker av disse situasjonene. Tidligere inntrykk, opplevelser og erfaringer former individets mentale skjema, og nye impulser blir satt i sammenheng med de tidligere inntrykkene og erfaringene.

Et av poengene til Kasperson et al. (1988, 2003) er at både individer, sosiale grupper og institusjoner opptrer som forsterkningsstasjoner som sender ut signaler til omverdenen ved å enten forsterke budskapet eller dempe det, gjennom atferdsmessig respons eller kommunikasjon. Den atferdsmessige eller kommunikative responsen kan videre føre til ringvirkninger, som spres seg fra de direkte berørte personene til samfunnet som helhet, og kan i verste fall bli av global karakter og spres over flere sektorer. Disse ringvirkningene kan resultere i sekundære virkninger, eksempelvis atferdsmessige-, økonomiske- og symbolske virkninger som redusert tillit til institusjoner, stigmatisering av risiko, økonomiske tap, organisasjonsendring og endring i regulering (Kasperson et al., 1988, 2003). Denne prosessen belyser det faktum at risikoforsterkning forekommer i to hovedstadier. I det første stadiet skjer forsterkningen i informasjonsoverføringen om risiko, der blant annet uformelle sosiale nettverk, nyhetsmedier og offentlige etater sin risikoinformasjon og deres atferdsmessige respons vil påvirke individets risikopersepsjon og dens atferdsmessige respons. I det andre stadiet av forsterkning bidrar de atferdsmessige-, økonomiske- og symbolske konsekvensene (sekundære virkninger) til et forsterket syn på risiko.

Å frembringe klare, empiriske bevis på sammenhengen mellom prosessene i stadie 1 av *SARF* (signaltransformasjon og risikopersepsjon) og effektene i stadie 2 (atferdsmessige-, økonomiske- og symbolske konsekvenser) er i de fleste tilfeller svært vanskelig (Kasperson et al., 2003). Dette vil derfor ikke være hensikten med denne studien. Formålet med denne studien er å utforske hvordan risikokommunikasjonen, nyhetsmedier og uformelle sosiale nettverk har påvirket individene sin opplevelse av terrortrusselen. Studien vil dermed kun fokusere på informasjonsoverføringen om risiko, og jeg ekskluderer ringvirkninger og

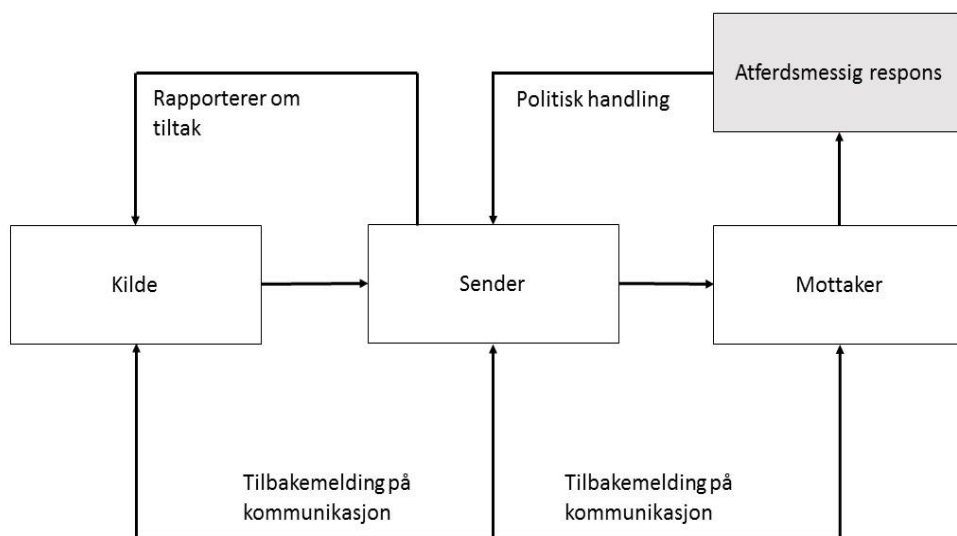
økonomiske- og symbolske konsekvenser, ettersom mitt utvalg kun består av videregåendelever og ikke samfunnet som helhet.

2.3 Hva er kommunikasjon?

Kommunikasjon er grunnlaget for sosial samhandling mellom mennesker (Waldahl, 1998). Mennesket tar del i samfunnets kommunikasjonsprosesser, i større eller mindre grad, og blir påvirket av kommunikasjonens forløp og innhold (ibid). En kan definere kommunikasjon som en; «overføring eller utveksling av informasjon gjennom et felles symbolsystem» (Kaufmann og Kaufmann, 2009, s. 290). Et felles symbolsystem er at mennesker deler en forståelse av hva ulike symboler betyr. En mer konkret definisjon av kommunikasjon er:

Prosesen der en person, gruppe eller organisasjon (sender) overfører en type informasjon (budskap) til en annen person, gruppe eller organisasjon (mottaker), og der mottaker(ne) får en viss forståelse av budskapet (Kaufmann og Kaufmann, 2009, s. 290).

Denne definisjonen peker på at kommunikasjon er en prosess mellom ulike aktører. Dette kan fremstilles grafisk gjennom figur 1, som viser en enkel kommunikasjonsprosess bestående av kilde, sender og mottaker:

Figur 1: Enkel kommunikasjonsmodell (Basert på den klassiske «source-transmitter-receiver model») (Renn, 2008, s. 209).

Denne enkle kommunikasjonsprosessen består av tre hovedaktører. En *kilde* som vi ser av figuren, er den originale «utformerer» av en melding. Overført til mitt case er kilden PST, Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet, som presenterte trusselvurderingen første gang gitt på pressekonferansen 24. juli 2014. En *sender* kan også betegnes som en kanal for formidling av informasjon. Selv om senderen formidler det originale budskapet, er den også en ny informasjonskilde ved at den omformer den originale meldingen til en ny melding (Kasperson et al., 1988). Denne prosessen kalles rekoding, noe jeg vil komme tilbake til. I henhold til terrortrussel-caset vil sendere være ulike nyhetsmedier (som tv, avis, radio) som dekket pressekonferansen av de nevnte kildene, men også dekket terrortrusselen i de dagene den pågikk, og formidlet sin versjon av saken. En mottaker er det siste leddet i denne enkle kommunikasjonsprosessen. Et eksempel på en mottaker kan være en videregåendelev i Bergen kommune som mottok informasjon om terrortrusselen gjennom bruk av ulike nyhetsmedier, eller fra originalkilden (fulgte direktesendingen av pressekonferansen for eksempel).

Som figur 1 illustrerer starter kommunikasjonsprosessen med en *informasjonskilde* som utformer en melding. Kildens melding blir sendt til en *sender* som dekodeer meldingen, og videre rekoder meldingen før den sendes ut til *mottaker* (Renn, 2008). I alle disse fasene (både i dekodning og rekoding) skjer en forsterkning av meldingens budskap (Kasperson et al., 1988). Dekoding er å omforme det originale budskapet til eget språk for å gjøre meldingen forståelig, mens rekoding er å kode en melding etter hva aktøren ønsker å formidle. Når meldingen er sendt til en mottaker, dekodeer mottakeren meldingen til «eget språk» for å forstå innholdet. Når meldingen er forstått av mottaker kan den respondere på meldingen ved å gi direkte tilbakemelding til kilden, eller gjennom aktøren (senderen) som formidlet budskapet. Mottakeren kan også besvare meldingen gjennom atferdsmessig respons. Tilbakemeldingene og den atferdsmessige responsen fra mottaker kan i neste omgang bli prosessert av den originale kilden. Støy i hele kommunikasjonsprosessen kan føre til at den originale meldingen blir forvrengt i de ulike kanalene, av sendere og signalforsterkere (ibid). Det er viktig å merke seg at denne kommunikasjonsmodellen er kun et strukturerende verktøy for å belyse en enkel kommunikasjonsprosess, og er ikke en empirisk modell som viser hvordan kommunikasjon foregår i det virkelige liv, til det er modellen for enkel (Renn, 2008).

2.3.1 Nyhetsmedier som kommunikasjonsaktør/-kanal

Nyhetsmedier er en selvstendig, politisk institusjon som formidler nyheter til en større gruppe mennesker (Allern, 2001). Denne selvstendigheten innebærer at medienes dagsorden ikke blir bestemt av andre institusjoner, eksempelvis styringsmakten. Nyhetsmedienes rolle som politisk institusjon impliserer at de er en politisk arena der politiske nyhetssaker tas opp, samt at mediene har innvirkning på politiske prosesser. Ulike medier som faller innenfor nyhetsmedier er aviser, fjernsyns- og radioselskaper med nyhetssendinger, byråer som formidler nyheter, nyhetsorienterte ukemagasiner og nettaviser (ibid). En skiller gjerne mellom statiske og dynamiske medier (Bang, 2003). Statiske medier er trykte medier der uttrykket ikke kan endres fortløpende. Aviser og blader er eksempler på slike medier. Dynamiske medier derimot kan endres kontinuerlig, og inneholder gjerne lyd og/eller levende bilder. Eksempler på dynamiske medier er fjernsyn, radio og Internett (ibid).

Nyhetsmedier er en viktig informasjonskilde til og formidler av risiko, ettersom media har en bred dekning av trusler og ulykker som forekommer verden over (Slovic, 1987). Mennesket får oftere erfaring med farer og risikoer gjennom informasjon om dem, som en indirekte

personlig erfaring, enn gjennom direkte personlig erfaring (Renn, 2008). Mediernes virkelighetsforståelse og formidling av denne blir dermed avgjørende for hvordan individet ser på verden, og en «feil» presentasjon av virkeligheten kan føre til bias i individers risikopersepsjon (Combs og Slovic, 1979). Ifølge Kasperson et al. (1988) får mennesket informasjon om risiko gjennom hovedsakelig to kommunikasjonskanaler: Nyhetsmedier og uformelle sosiale nettverk. Hva uformelle sosiale nettverk er og hvorfor disse nettverkene kan påvirke individets risikopersepsjon vil bli diskutert senere i dette kapitlet.

Nyhetsmedier har en avgjørende rolle som agendsetter og påvirkningsorgan på den offentlige meningsdannelse (Kasperson et al., 1988). Som en følge av at media fremhever sjeldne og dramatiske risikoer og risikohendelser i større grad enn forekomsten av disse hendelsene, vil publikum bli påvirket til å tro at de viktigste dødsårsakene er i tråd med denne mediedekningen (Combs og Slovic, 1979). Combs og Slovic (1979) sin studie av aviser avslørte en omfattende mediedekning av drap, ulykker og katastrofer, mens sykdommer som i utgangspunktet hadde større forekomst som dødsårsak ble i mindre grad vektlagt og dekket (ibid). Selv om mediedekning er viktig, er det en av mange innflytelser og effekter som mediene har på publikums oppfattelse av risiko (Sjøberg, 2005; Kasperson et al., 2003; Renn, 1991).

2.3.2 Nyhetsmedier som påvirkningsorgan

Nyhetsmediernes avgjørende rolle som informasjonsformidler i dagens samfunn medfører at publikum blir berørt av mediernes søkelys og fokusering på enkelte saker (McQuail, 2005). Mediene har en rolle som formidler av en bestemt virkelighetsforståelse, og produserer og reproduserer en sosial konstruksjon av virkeligheten i henhold til mediernes forståelse (jamfør Berger og Luckmann, 1966). Denne virkelighetsforståelsen påvirker dermed publikums egne bilder av verden (McCombs, 2003; Slovic, 1986). Mediernes virkninger på publikum er sammensatte og komplekse med mer eller mindre synlige prosesser (Waldahl, 1998). Akkurat hva og hvilke medieeffekter som påvirker, om enkeltindividet blir påvirket og i så fall i hvor stor grad, eller om det er andre faktorer og prosesser utenfor mediene som påvirker eller en kombinasjon, er uklart. Det er vanskelig å avdekke gjennom empiriske undersøkelser årsakssammenhenger mellom spesifikke påvirkningskomponenter og bestemte reaksjoner blant publikum, blant annet på grunn av faktorene som omtalt over og tidsaspektet (ibid). Å studere individers reaksjoner på medieoppslag på et bestemt tidspunkt kan være påvirket av

tidligere medieoppslag innenfor samme tema eller av andre faktorer. Tidsaspektet utgjør dermed også en utfordring. Likevel kan en si at påvirkning av en eller annen form har funnet sted når publikum fortolker og anvender mediens innhold i en gitt sosial situasjon (ibid). Det er videre utarbeidet teorier om mediens effekter på publikum, og disse virkningene er særlig kjent under begrepene *agenda-setting* og *framing*.

Agenda-setting og *framing* er to medieeffekter som påvirker hvilke nyhetssaker publikum oppfatter som viktige og snakker om (McCombs, 2003), og hvordan nyhetssakers fremstilling påvirker publikums oppfattelse av disse sakene (Scheufele og Tewksbury, 2007; Allern, 2001; Hallahan, 1999). Disse effektene har fått stor oppmerksomhet i studier av politisk kommunikasjon (Scheufele og Tewksbury, 2007; Waldahl, 1998). Forskning på *agenda-setting* så dagens lys innenfor politisk kommunikasjon på 1970-tallet (Scheufele og Tewksbury, 2007), mens *framing-effekten* er en utvidelse av agenda-settingseffekten og ble gjeldende på 1980-tallet (ibid). Det er helt klart at nyhetsmediens fremstilling av terrortrusselen, bruk av *framing-effekten*, har påvirket informantenes oppfattelse av trusselen på en eller annen måte i denne studien. På grunn av tidsaspektet, det er over et halvt år siden trusselen fant sted, er det vanskelig å undersøke denne effektens direkte innvirkning på informantene. I tillegg er det vanskelig å skille myndighetenes risikokommunikasjon om trusselen fra mediens fremstilling av risikokommunikasjonen. Informantenes opplevelse av myndighetenes risikokommunikasjon er basert på mediens fremstilling av denne kommunikasjonen. Dette innebærer at når man undersøker informantenes opplevelse av myndighetenes kommunikasjon måler man dermed mediens framing-effekt indirekte. Nyhetsmediens framing-effekt på informantene vil dermed bli indirekte belyst gjennom informantenes opplevelse av myndighetenes risikokommunikasjon, og jeg vil derfor ikke gå nærmere inn på framing-effekten i dette underkapitlet. I den videre redegjørelsen for nyhetsmedier som påvirkningsorgan vil jeg ta utgangspunkt i *agenda-setting*.

Det engelsk-språklige faglitterære begrepet *agenda-setting*, som på norsk gjerne betegnes som dagsorden, har som utgangspunkt at; «det er en positiv kausalsammenheng mellom mediens vektlegging av ulike saker og disse sakenes plass i den offentlige debatt» (Waldahl, 1998, s. 215). Flere studier har påvist at mediens agenda og mediedekning i mange tilfeller samsvarer med publikums agenda med hensyn til hvilke nyhetssaker som er viktige på et gitt tidspunkt (Brosius og Kepplinger, 1990; Iyengar og Kinder, 1987; McCombs og Shaw, 1972). Denne

veldokumenterte effekten viser at mediene har stor makt over sitt publikum gjennom å fokusere på enkelte saker over andre, og rette publikums oppmerksomhet mot disse sakene (McCombs, 2003). Essensen i dagsordenfunksjonen er ifølge Bernhard Cohen (1963) at mediene forteller publikum hvilke saker publikum skal mene noe om, men ikke hva de skal mene. Repetisjon av de samme nyhetssakene dag etter dag er et effektivt virkemiddel for å poengtere hvilke saker som er viktige (McCombs, 2003). Hovedoppslaget på førstesiden i aviser og store overskrifter illustrerer også nyhetssakens viktighet (ibid). I hvor stor grad en nyhetssak blir dekket og hvor stor plass den vies i nyhetene er dermed en indikator på medienes dagsorden. I perioder der enkelte nyhetssaker får stor oppmerksomhet er mediedekningen en medvirkende faktor i den sosiale forsterkningen av risiko (Frewer et al., 2002; Flynn et al., 1998). Mazur (1984) fant i sin studie av mediedekningen av miljøforurensningen av Love Canal og ulykken ved Three Mile Island at den omfattende mediedekningen hadde innflytelse på publikums oppfattelse av hendelsenes alvorlighetsgrad og påvirket den politiske agendaen til institusjoner og sosiale grupper. Det spesifikke innholdet i hver nyhetssak var av mindre betydning for innflytelsen på publikum, det som gjorde utslag var volumeffekten, eller mediedekningen (ibid). I en senere studie påpeker Mazur (1990) at når mediedekningen (innenfor presse og tv) av en risiko øker, vil også den offentlige bekymringen over risikoen forsterkes.

En viktig innvending mot forsterkning av risiko som følge av mediedekning er den kritiske komponenten tillit (Frewer, 2003). Omfattende mediedekning vil ikke nødvendigvis utløse risikoforsterkning. Dersom publikum har tillit til at de aktuelle myndighetene klarer å håndtere risikoen på en effektiv måte, vil ikke omfattende mediedekning utløse offentlig bekymring (ibid). Tillit vil bli behandlet senere i kapitlet i tilknytning til risikokommunikasjon og risikopersepsjon.

Selv om en nyhetssak har mediedekning og er på medienes dagsorden er det ikke nødvendigvis slik at denne vil være på publikums dagsorden også. Ifølge Dearing og Rogers (1996) eksisterer dagsorden på tre nivåer: Medienes dagsorden, publikums dagsorden og politikernes dagsorden. Medienes dagsorden er de ulike nyhetssakene som vektlegges, publikums dagsorden er de sakene som oftest blir tatt opp i sosial interaksjon med andre mennesker, mens politikernes dagsorden består av ulike prioriteringssaker på deres agenda. Ulike nyhetsmedier (for eksempel tv og avis) deler ofte samme agenda med hensyn til hvilke

saker som er viktige (ibid). For at en nyhetssak skal komme på publikums dagsorden må den oppfattes som viktig og relevant (McCombs, 2003; Waldahl, 1998). Nyhetssaker som berører lokale og nasjonale forhold anses oftere som mer viktige enn nyhetssaker om internasjonale- og globale forhold. Waldahl (1998) skiller mellom intrapersonlig- og interpersonlig dagsorden. Intrapersonlig dagsorden er de sakene publikum kjenner til og oppfatter som viktige, og som konstruerer deres samfunnssyn. Publikums interpersonlige dagsorden er derimot nyhetssaker som er betydningsfulle og relevante for publikum og som tas opp i uformelle diskusjoner på arbeidsplassen, i nærmiljøet og i hjemmet. Den interpersonlige dagsordenen omfatter dermed saker som er gjenstand for personlige diskusjoner mellom venner og bekjente, i sosiale nettverk eller sosiale grupper (ibid).

Medienes agendasettingseffekter varierer i styrke etter hvor stort behov individet har for å orientere seg om den spesifikke saken (McCombs, 2003). Agendasettingseffektene påvirker individets oppfattelse av i hvilken grad saken er viktig. Orienteringsbehovet avhenger av hvor relevant nyhetssaken oppfattes samt hvor stor usikkerhet som knyttes til saken, der usikkerhet handler om i hvilken grad individet har kunnskap om den aktuelle saken. En nyhetssak med høy relevans og stor usikkerhet vil medføre stort orienteringsbehov, og disse individene er ivrige brukere av nyhetsmediene og blir i stor grad eksponert for medienes agendasettingseffekter. Tilsvarende vil en nyhetssak med liten relevans og liten usikkerhet om saken skape lite orienteringsbehov. Kombinasjonen høy relevans og lav usikkerhet fører til moderat orienteringsbehov. Disse individene anvender mediene for å oppdatere seg på utviklingen i saken, men er ikke storforbrukere av nyhetsmediene. Agendasettingseffektene på denne gruppen er dermed moderate (ibid). Det er likevel viktig å merke seg at agendasettingseffektene har kortvarig virkning (McQuail, 2005). Oppfattelsen av hva som er viktige saker vil dermed til enhver tid endres ut i fra hva mediene vektlegger (ibid). Imidlertid, individers selektive hukommelse, hva en husker etter medienes vektlegging av ulike saker, kan være en mulig langtidseffekt av medienes dagsorden (Waldahl, 1998).

2.3.3 Uformelle sosiale nettverk

Kasperson et al. (1988) påpeker at informasjon om risiko forekommer gjennom hovedsakelig to kommunikasjonskanaler: Nyhetsmedier og uformelle sosiale nettverk. Uformelle sosiale nettverk er ifølge Kasperson et al. (1988) bånd mellom venner, naboer og kollegaer, men individets familie kan også være en del av et slikt nettverk (Schiefloe, 2003). Disse

nettverkene er ikke-formaliserte systemer, som innebærer at det er frivillige og uformelle relasjoner mellom mennesker (Schiefløe, 2003). Oppfatninger av en terrortrussel eksisterer ikke i isolasjon fra andre menneskers oppfatninger, enkeltmenneskets risikopersepsjon blir påvirket av de som er rundt oss (Kaniasty og Norris, 2004). Goodwin et al. (2005) fant i sin studie at individer som oppfattet terrorangrep som en personlig trussel og som en trussel mot sine kjære hadde økt kontakt med venner og familie. I tillegg var det en signifikant sammenheng mellom venner og families oppfatninger av risiko og generell- og personlig oppfatning av trusler. Disse funnene i denne studien belyser at venner og familie deler de samme oppfatningene av risiko, både den generelle oppfatningen av at et terrorangrep vil inntreffe samt den personlige oppfatningen av at dette angrepet vil ramme individet og andre mennesker av betydning for vedkommende.

Selv om venner og kolleger fungerer som referansepunkter som individet benytter seg av for å evaluere oppfatninger, er det ofte slik at medlemmene av det sosiale nettverket deler det samme kulturelle synet og bias (Kasperson et al., 1988). Samhandlingen mellom individene innenfor det sosiale nettverket bidrar til at medlemmene deler de samme tolkningene av risiko, og disse tolkningene blir en del av deres verdier. Dette kan medføre at informasjon om risiko blir forsterket eller dempet (ibid).

2.4 Hva er risikokommunikasjon?

En av målsetningene med risikokommunikasjon er å gjøre samfunnet mindre sårbart (DSB, 2014). Å gjøre befolkningen mer motstandsdyktig, *public resilience*, overfor risiko gjennom risikokommunikasjon er et virkemiddel for å nå denne målsetningen (Fischhoff, 2011). Tanken bak *public resilience* er at myndighetene kan ikke forutse alle uønskete hendelser som kan og vil inntreffe samt forhindre disse fra å skje, slik at befolkningen er nødt til å bli involvert i risikobildet og kunne håndtere et bredt spekter av hendelser (Fischhoff, 2011; Covello og Sandman, 2001). I den sammenheng er risikokommunikasjon fra myndighetenes side viktig, for å styrke publikums kunnskap om risikoen og gi råd om respons slik at befolkningen er forberedt på å håndtere de risikofylte situasjonene (Sheppard et al., 2006). Dersom mennesket er klar over farene og kan forberede seg på dem vil mennesket håndtere truslene bedre enn motsatt (Renn, 2008). Ifølge EPAs kardinalregler for risikokommunikasjon er et av målene at befolkningen skal bli ansett som en legitim partner og bli varslet og informert om risiko slik at befolkningen blir årvåken og løsningsorientert, men ikke skremt i

møtet med risiko (Sheppard et al., 2006; Covello og Sandman, 2001). Denne målsetningen er utfordrende å få til i praksis. Som tidligere nevnt er risikokommunikasjon ifølge den norske stats kommunikasjonspolitikk:

...å kommunisere om mulige, uønskete hendelser og situasjoner som kan oppstå og som kan medføre skade på liv, helse, miljø og verdier (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2009, s. 17).

Risikokommunikasjon har fire overordnede funksjoner (Renn, 2008). Jeg vil imidlertid kun trekke frem tre av dem ettersom den siste, involvering av ulike interessegrupper og berørte grupper i risikovurderinger, ikke er relevant i denne studien.

Risikokommunikasjon skal for det første ha en *opplysningsfunksjon*, der målet er å utdanne og opplyse publikum om risiko og hvordan disse blir håndtert. Senderen av risikoinformasjonen må informere publikum om hva som legges til grunn for de risikovurderinger som er gjort og hvordan risikoen vil bli styrt (ibid). Lekfolk foretrekker at kompetente fagfolk forteller dem at risikoen blir håndtert og er av så liten betydning at de ikke trenger å bry seg om risikoen (Slovic, 1986). Dersom fagfolk ikke klarer å håndtere risikoen eller at den er av større betydning enn først antatt, foretrekker lekfolk å bli involvert i informasjonen om risikoen selv om informasjonen kan gjøre dem redde (ibid). Meldingens utforming og innhold er i denne sammenheng viktig. Om opplysningen skal bli vellykket må mottakerne av risikokommunikasjonen forstå innholdet og budskapet i meldingen. Hvilket språk og hvilken sjargong kommunikatorene anvender er dermed viktig. Meldingens innhold, eksempelvis hva som blir opplyst om og hvor spesifikk denne informasjonen er, har betydning for mottakernes oppfatning av risikoen (Jenkin, 2006).

Den andre funksjonen er risikotrening og atferdsendring (*risikoreduksjon gjennom atferdsendring*). Risikotrening innebatter å gi råd og gjøre enkeltmennesket rustet til å håndtere risikoer og katastrofer slik at mennesket er i stand til å begrense eventuelle konsekvenser (DSB, 2014; Renn, 2008). Atferdsendring handler om å få mennesker til å endre holdninger eller atferd knyttet til en risiko (Renn, 2008). Et eksempel på sistnevnte funksjon er å anbefale mottakerne av risikokommunikasjonen til å unngå visse matvarer, eller å overbevise dem om at røyking er helseskadelig og bør unngås.

En svært viktig funksjon for risikokommunikasjon er *tillitsbygging*. En forutsetning for å lykkes med risikokommunikasjon er at det eksisterer tillit mellom sender og mottaker (Renn, 2008; Jenkin, 2006; Covello og Sandman, 2001). I rammeverket *social amplification of risk* er tillit en betydningsfull komponent (Kasperson et al., 2003). Tillit er et multidimensjonalt konsept, ettersom det er svært kontekstuellet og består av flere faktorer (Kasperson et al., 2003). Renn og Levine (1991) definerer institusjonell tillit slik:

Institutional trust refers to the generalized judgement whether and to what degree the perceived performance of an organization matches the subjective and/or socially shared expectations of a variety of social actors and the public with respect to its assigned institutional function, including its perceived competence in meeting its tasks and its communication style in dealing with professionals, stakeholders, media and the public at large (Renn og Levine, 1991, som sitert i Renn, 2008, s. 223).

Som definisjonen poengterer bygger befolkningens vurdering av tillit på organisasjonens utførelse av dens tildelte funksjon, der kompetanse og kommunikasjonsstil med alle sentrale aktører er avgjørende elementer for vurderingen (ibid). Det sentrale er om de subjektive og/eller de sosialt delte forventningene blant befolkningen om organisasjonens oppgaver og ansvar blir innfridd av organisasjonen. Klarer organisasjonen å leve opp til sin rolle og ivareta sine oppgaver i samsvar med befolkningens forventninger, slik at befolkningens tillit blir vedlikeholdt eller fornyet?

Tillitsbygging handler om å etablere og vedlikeholde tillit mellom publikum og institusjonene som er ansvarlige for risikovurderingene og risikostyringen (Renn, 2008). Før en kan etablere tillit mellom partene må informasjonskilden oppfattes som troverdig (Covello og Sandman, 2001). Dette er viktig for at budskapet institusjonen sender ut skal få oppmerksomhet og bli akseptert som «sann» av mottakerne (Renn, 2008; Covello og Sandman, 2001). Troverdighet har dermed en tosidig rolle ved at både informasjonskilden og meldingen denne sender ut må oppfattes som troverdig (Renn og Levine, 1991). Når tillit er etablert mellom partene skal risikokommunikasjonen få mottakerne til å stole på at de nåværende risikostyringsstrukturene klarer å håndtere risiko på en forsvarlig og akseptabel, rettferdig, effektiv og suksessfull måte (Renn, 2008). Kommunikasjonen skal dermed forsterke publikums tillit og troverdighet til institusjonene.

Renn og Levine (1991) har utarbeidet et klassifikasjonsskjema som inkluderer både tillit og troverdighet, og som består av syv hovedkomponenter for tillit: *Kompetanse, objektivitet, rettferdighet overfor alle synspunkter, konsistens, oppriktighet, god intensjon og empati*. Faktorene *oppriktighet* og *empati* ble lagt til klassifikasjonsskjemaet i senere tid (Renn, 2008). Den første faktoren *kompetanse* er publikums oppfattelse av i hvilken grad institusjonen besitter den nødvendige tekniske ekspertisen (Renn og Levine, 1991). *Objektivitet* innebærer at informasjonen fra institusjonen og dens utførelse av oppgaver er uten bias, det vil si at informasjonen er nøytral og ikke påvirket av enkelte aktørers egeninteresse. *Rettferdighet overfor alle synspunkter* er publikums oppfattelse av at alle synspunkter blir presentert og tildelt like mye vekt. *Konsistens* innebærer at institusjonens atferd og argumenter er forutsigbare med hensyn til publikums tidligere erfaringer med institusjonen og dens kommunikasjon (ibid). Institusjonens *oppriktighet* dreier seg om den praktiserer ærlighet og åpenhet i sin risikokommunikasjon (Renn, 2008). *Tro* gjenspeiler publikums oppfattelse av at institusjonen har en god intensjon i kommunikasjonen med publikum og i sin utførelse av oppgaver (Renn og Levine, 1991). Den siste faktoren for tillit er *empati*, som innebærer at publikum har en oppfattelse av at institusjonen har forståelse og solidaritet med de berørte partene for risikoen (Renn, 2008).

Flere studier har vist at det er en positiv sammenheng mellom tillit til institusjoner og lav risikopersepsjon (Jungerman et al., 1996; Siegrist og Cvetkovich, 2000; Viklund, 2003; Frewer, 2004). Tillit til den ansvarlige institusjonen for risikokommunikasjonen og at denne kan håndtere risiko på en effektiv måte påvirker individets oppfattelse og opplevelse av og respons på risiko (Renn, 2008; Cvetkovich og Löfstedt, 1999). Dersom individet har tillit til institusjonene kan dette føre til demping av risiko, mens mistillit kan forsterke risikoopplevelsen (Kasperson et al., 2003). Tillit til de ansvarlige institusjonene for risikostyringen og håndteringen er spesielt viktig når individet ikke har personlig erfaring med risikoen, mangler kunnskap om de risikoer som en står ovenfor og ikke har personlig kontroll over risikoen (Renn, 2008; Siegrist og Cvetkovich, 2000; Frewer, 2004).

2.4.1 Kriterier for effektiv og vellykket risikokommunikasjon

Å kommunisere om risiko kan være utfordrende og krevende alt etter hvor kompleks og usikker risikoen er (Drotts-Sjöberg, 2003; DSB, 2014). Vellykket risikokommunikasjon krever at kommunikatorene har kunnskap om befolkningens risikopersepsjon (Fischhoff,

2011; DSB, 2010; Renn, 2008; Jenkin, 2006; Slovic, 1987). Kunnskap om hvordan, hvorfor og når mennesker opplever forskjellige typer risikoer og hvilket informasjonsbehov og bekymringer som eksisterer for de ulike typene er dermed avgjørende, spesielt i situasjoner der befolkningen står overfor en fare, krise eller en katastrofe (Drottz-Sjøberg, 2003). Forståelse for menneskers respons på risiko er også nødvendig for å utvikle gode kommunikasjonsstrategier (Frewer, 2004). Effektiv risikokommunikasjon krever som tidligere nevnt tillit mellom den ansvarlige institusjonen for risikohåndteringen/-styringen og publikum. For å oppnå tillit og troverdighet må informasjonen fra den ansvarlige institusjonen for risikostyringen blant annet offentliggjøres til rett tid og oppdateres jevnlig med nøyaktig, klar, konsis og relevant informasjon (Fischhoff, 2011; Renn, 2008). Den ansvarlige institusjonen må oppfattes som en legitim kilde (Renn, 2008). Meldingens utforming og innhold er viktig og innebærer at informasjonen fra den ansvarlige institusjonen må være spesifikk; både om selve risikoen, hva som blir gjort av myndighetene og hva de berørte mottakerne bør gjøre (Jenkin, 2006; Auf der Heide, 2004). Meldingens klarhet og tydelighet påvirker publikums oppfattelse av risikoen (ibid). Risikokommunikasjon som ikke er spesifikk forsterker oftere angst i stedet for å skape økende bevissthet, som er det opprinnelige formålet (ibid). Ærlighet fra risikohåndtereren sin side om hva en vet og kvaliteten på informasjonen er også et krav for effektiv kommunikasjon (Sheppard et al., 2006). En annen faktor for å lykkes med risikokommunikasjon er å anvende et klart språk med forståelse for bekymringene blant publikum (Covello og Sandman, 2001). Teknisk (abstrakt) fagspråk og sjargong om risiko er en barriere for suksessfull kommunikasjon med publikum (ibid). For å lykkes med å kommunisere risiko bør en dermed benytte seg av et klart og ikke-teknisk fagspråk slik at alle de berørte partene forstår budskapet (Sorensen, 2004; Covello og Sandman, 2001). Forståelse for bekymringene blant publikum innebærer at risikohåndtereren anerkjenner i sine uttalelser at risikoen kan skape frykt, angst, sinne og hjelpeløshet blant de berørte partene (Covello og Sandman, 2001). Det sentrale er å være sensitiv overfor publikums frykt og persepsjoner (Renn, 2008). Samtidig er det viktig at uttalelsene inkluderer ord og uttrykk som ikke bidrar til mer frykt, men fremmer et mer beroligende budskap (DSB, 2014).

2.5 Hva er risikopersepsjon?

Risikopersepsjon er et komplekst tema som har vært og fortsatt er gjenstand for samfunnsvitenskapelig forskning, deriblant innenfor antropologi, psykologi, sosiologi,

beslutningsteori og politiske studier (Slovic, 1987; Aven et al. 2004). Det er både psykologiske, sosiale og kulturelle faktorer som påvirker individers risikopersepsjon, og det har derfor vært nødvendig å studere dette begrepet fra forskjellige ståsteder.

Persepsjon er ut i fra et psykologisk ståsted «den kognitive prosessen som omfatter vår oppfatning av objekter og begivenheter i våre fysiske og sosiale omgivelser med utgangspunkt i våre sanseintrykk her og nå» (Kaufmann og Kaufmann, 2009, s. 144). Denne definisjonen peker på den kognitive prosessen der sanseintrykkene bestemmer hvordan vi ser, opplever og forstår verden på. Med risikopersepsjon forstår vi; «hvordan folk flest forstår, opplever og håndterer risiko og farer» (Aven et al. 2004:40). Hvordan individer responderer på risiko avhenger av deres oppfatninger og bilder av risikoen, deres genuine konstruksjon av virkeligheten (Renn, 2008). Selv om individer står ovenfor den samme risikoen, vil personene ha ulike oppfatninger og bilder av risikoen, og dette vil føre til at individer reagerer forskjellig på risikoer (ibid). Dette vil med andre ord si at opplevelsen av risiko er subjektiv og individuell, og varierer mellom mennesker. Hva noen mennesker ser på som risiko trenger ikke nødvendigvis bli sett på som risiko av andre. Menneskers forestillinger om risikokilden og erfaringer fra tidligere hendelser kan også påvirke risikoopplevelsen (Boyesen, 2003). Mens kjernekraft kan assosieres med soppskyer og atombomber, kan terrorisme som risiko forbindes med ekstreme islamister, Al-Qaida, den islamske stat (IS), terrorangrepene 11. september 2001 og 22. juli 2011 og så videre (ibid). Individets kunnskap, verdier, følelser og andre menneskers vurderinger styrer hvordan det vurderer alvorlighetsgraden av risikoer og om en aksepterer denne risikoen (Renn, 2008). Aktiviteter eller hendelser som har usikre konsekvenser blir assosiert med visse forventninger, ideer, følelser, håp og frykt (ibid).

Menneskers risikopersepsjon er konstant under revidering, ved at de endres, forsterkes eller svekkes gjennom sosial og kulturell læring med innflytelse fra rapporter fra media, gjennom gruppepåvirkning og andre kommunikasjonsprosesser (Renn, 2008). Hvordan mennesker oppfatter, opplever og vurderer risiko er ifølge Renn (2008) en multidimensjonal vurderingsprosess der flere faktorer enn produktet av sannsynlighet og konsekvens spiller inn.

2.5.1 Det psykometriske paradigmet

Det psykometriske paradigmet har blitt utviklet gjennom studier av menneskers vurderinger av ulike risikofylte aktiviteter og teknologier, samt individets preferanser for at disse aktivitetene og teknologiene skal bli regulert og begrenset gjennom risikoreduksjon (Slovic, 1987; Slovic, 1986; Fischhoff et al., 1978). Paradigmet består av ulike kvalitative, kontekstuelle karakteristikker som individer tar i bruk når de skal vurdere og evaluere risiko (Renn, 2008; Jenkin, 2006; Boyesen, 2003; Slovic, 1987). Disse karakteristikkene blir brukt for å vurdere alvorlighetsgraden av ulike risikoer og om en kan akseptere denne risikoen. Blant flere faktorer er *kontrollerbarhet*, *katastrofepotensiale* og *frykt* direkte korrelert med individers opplevelse av risiko (Sjöberg, 2005; Fischhoff et al., 1978). *Kontrollerbarhet* er i hvilken grad individet har personlig kontroll over konsekvensene av en risiko (Jenkin, 2006). Dersom individet føler at det har personlig kontroll over risikoen oppfattes den som mindre alvorlig og er lettere å akseptere enn motsatt (Renn, 2008). En hendelse sitt *katastrofepotensiale* innebærer at risikoen kan føre til mange dødsfall, kun gjennom en forekomst (Jenkin, 2006). Opplevelsen av at risikoen kan føre til at mange menneskeliv går tapt kun gjennom en hendelse, medfører at risikoen blir sett på som mer alvorlig og truende enn hendelser der forekomsten av dødsfall i en ulykke er mindre (Renn, 2008; Boyesen, 2003). Dette er årsaken til at mennesker er mer redd for å reise med fly enn å kjøre bil, selv om sannsynligheten for å dø i en flystyrt er mye lavere enn for å dø i en bilulykke (Aven et al., 2004). En flystyrt og et terrorangrep har katastrofepotensiale, ettersom dette er risikoer med lav sannsynlighet for å inntreffe, men samtidig store konsekvenser, om det skulle inntreffe. Dermed blir slike risikoer vurdert som mer alvorlig, skremmende og truende og mindre akseptable enn dagligdagse aktiviteter som også er risikofylte, slik som bilkjøring. Faktoren *frykt* betegner menneskers frykt for å bli eksponert for effektene av en risiko (Jenkin, 2006). Dette er en risiko som gjennom sine mulige konsekvenser utløser frykt blant mennesker.

Jenkin (2006) og Slovic (1987) trekker frem spesielt en faktor som har blitt identifisert gjennom faktoranalyse, der faktorene er et samlet mål bestående av flere kontekstuelle karakteristikker; *fryktet risiko*. *Fryktet risiko* kjennetegnes ved at det er en følelse av mangel på kontroll, fryktede og fatale konsekvenser, katastrofepotensiale, ufrivillig risikoeksponering, økende risikoer som er vanskelig å redusere og de er ujevnt fordelt med hensyn til fordeler og ulemper (Jenkin, 2006; Boyesen, 2003; Slovic, 1987). Et eksempel på

fryktede risikoer som gjør størst utslag på denne faktoren er atomvåpen og kjernekraft (Slovic, 1987). Faktoren *fryktet risiko* har vist seg å være det beste målet på den samlede opplevde risikoen tilknyttet en fare (Fischhoff et al., 1978; Slovic, 1987). Dette innebærer at menneskets vurdering og evaluering av risiko ofte baseres på de ulike karakteristikkene som inngår i faktoren *fryktet risiko* (Jenkin, 2006), og som påvirker risikoopplevelsen (Boyesen, 2003).

2.5.2 Semantiske bilder

Semantiske bilder er persepsjonsmodeller som mennesket tar i bruk for å oppfatte og vurdere risiko (Renn, 2004). De kvalitative karakteristikkene som presentert over, kan begrenses til fem risikopersepsjonsklasser som går under betegnelsen semantiske bilder (Renn, 2008). En begrensning ved disse modellene er at de ikke er testet empirisk. Modellene er imidlertid formet ut i fra studier av kvalitative karakteristikk gjennom statistisk bearbeiding av data (ibid). Renn (2004, 2008) opererer med fem kategorier av semantiske bilder. Jeg vil ikke presentere hver enkelt, men gå i dybden av kategorien *risiko som en ventende fare* da den er spesielt interessant.

Risiko som en ventende fare er risikoer som har lav sannsynlighet for å inntreffe, men samtidig høye konsekvenser hvis en hendelse skulle forekomme (Renn, 2008). Slike risikoer er uforutsigbare med hensyn til når en uønsket hendelse vil inntreffe, ettersom hendelsens stokastiske natur tilsier en viss sannsynlighet for at hendelsen vil inntreffe, men på et usikkert og tilfeldig tidspunkt. Selv om sannsynligheten for at hendelsen vil inntreffe er liten, vil usikkerheten omkring tidspunktet bidra til en følelse av at den uønskede hendelsen kan skje når som helst. Farens tilfeldighet, følelsen av at hendelsen kan oppstå når som helst, resulterer i at faren blir opplevd som en trussel og kan skape en form for hjelpeløshet/avmakt/maktesløshet. Farer som er uventede eller som mennesket møter uforberedt vil oppleves som mer truende enn farer som forekommer regelmessig. I tillegg vil faren oppleves som mindre truende om det er nok tid til å igangsette kontrolltiltak mot risikoen. *Risiko som en ventende fare* har også katastrofepotensiale, en urettferdig fordeling av risiko og fordeler og et begrenset tidsrom for å iverksette kontrolltiltak mot risikoen.

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for den metodiske fremgangsmåten som ligger til grunn for å kunne svare på problemstillingen min.

3.1 Kvalitativt case-studie

Forskningsdesignet som ligger til grunn for denne studien er case-studie. Det er flere tolkninger av hva en casestudie er og hva det innebærer. Andersen (2013) påpeker at *case* har sin opprinnelse fra det latinske ordet *casus*, som innebærer en studie av et enkelt tilfelle. Dette enkelte tilfellet favner bredt, og kan være studier av organisasjoner, en diskurs, men også en hendelse (ibid). For dette prosjektet vil det være studiet av en hendelse, nemlig terrortrusselen mot Norge sommeren 2014, som vil være i fokus. Det at en case-studie tar for seg undersøkelsen av et enkelt tilfelle innebærer at en går i dybden av det aktuelle fenomenet, og at opplegget blir intensivt (Jacobsen, 2005). Problemstillingens formulering ga dermed rom for å anvende case-studie som forskningsdesign, ettersom jeg ville gå i dybden av terrortrusselen og undersøke individers opplevelse av dette fenomenet, samt hvordan risikokommunikasjon og andre mekanismer kunne påvirke opplevelsen av fenomenet. På bakgrunn av at formålet med denne studien er å skape kunnskap om hvordan ulike mekanismer kan påvirke individers opplevelse av en terrortrussel, er det dermed nødvendig å gå i dybden av dette fenomenet.

Mitt enkelt-case av terrortrusselen er avgrenset i tid og rom. Terrortrusselen er en hendelse som er avgrenset i tid, da den pågikk fra 24. juli 2014 til og med 31. juli 2014. Videregående elever ved en bestemt skole i Bergen utgjorde undersøkelsesenheter som var avgrenset i rom. Jeg benyttet meg også av et tverrsnittdesign, som kjennetegnes ved at datainnsamlingen er begrenset til ett tidspunkt i studiet av et nåtidig fenomen (Ringdal, 2009, s. 128). Tidsperspektivet i denne designen innebærer at den kun kan gi et øyeblikksbilde over situasjonen og en kan dermed ikke trekke slutninger om langvarige prosesser (ibid).

Ettersom jeg ønsket å undersøke opplevelse var det hensiktsmessig å benytte seg av en kvalitativ tilnærming. Selv om mange forskere (Sjöberg, 2005; Slovic, 1987; Slovic, 1986; Fischhoff et al., 1978) har målt risikopersepsjon gjennom kvantitative spørreundersøkelser, mener jeg at opplevelse av en terrortrussel best kan beskrives gjennom kvalitativ metode.

Utfordringen ved å benytte seg av kvantitative spørreundersøkelser for å undersøke opplevelse er tallfestelsen. Å tallfeste eksempelvis frykt på en skala fra en til ti, kan være problematisk både for informantene, men også i tolkningen av dette. Som Jacobsen (2005) poengterer er et gitt tall på en slik skala i en kvantitativ spørreundersøkelse kun et symbol og har ingen selvstendig verdi (Jacobsen, 2005). Hva som skiller tallfestelsen av frykt på tallet 4 fra 5 på en skala fra en til ti, er vanskelig å tolke og få mening ut av. Å omgjøre menneskelige fortolkninger og meninger til tall kan dermed være problematisk (ibid). Det er videre også slik at lukkede svaralternativer på opplevelse av terrortrusselen medbringer en fare for at mange interessante, nyanserte og rike svar og refleksjoner går tapt, samt at en bidrar til å forenkle virkeligheten. Av disse årsakene valgte jeg derfor å benytte meg av en kvalitativ tilnærming.

I denne studien har jeg både benyttet meg av en deduktiv forskningsstrategi, samtidig som strategien har vært induktiv. Jeg startet min forskningsprosess med å lese meg opp på tidligere forskning og teori omkring risikokommunikasjon og risikopersepsjon. Min oppfattelse av dette ble dermed formet ut i fra allerede eksisterende teori, som la føringer for hva jeg valgte å fokusere på i denne undersøkelsen. Forskningsspørsmålene ble utformet i tråd med rammeverket «the social amplification of risk» (Kasperson et al., 1988), samt teori om risikokommunikasjon og risikopersepsjon. Disse forskningsspørsmålene har igjen dannet grunnlaget for utformingen av spørsmål i intervjuguiden. Etter datainnsamlingen endret jeg imidlertid problemstilling, ettersom daværende problemstilling ikke reflekterte funnene i denne studien. Som en følge av dette måtte jeg innhente mer teori for å forstå funnene bedre. Min case-studie er dermed teoretisk fortolkende, ettersom jeg anvender allerede eksisterende teori om risikokommunikasjon, risikopersepsjon, nyhetsmedienes dagsordenfunksjon og mediedekning, samt uformelle sosiale nettverk, for å tolke og forklare mitt unike case (Andersen, 2013). Prosessen har dermed både vært deduktiv og induktiv.

3.2 Innsamling av kvalitative data

3.2.1 Valg av utvalg

Mitt utvalg for denne undersøkelsen ble foretatt gjennom kriteriebasert utvelging. Kriteriet var at informantene skulle være tredjeårs videregående elever som bodde i Bergen. Dette kriteriet ble satt på bakgrunn av at dette var en gruppe mennesker jeg hadde enkel tilgang til, samtidig som denne gruppen av unge mennesker kan tenkes å være en homogen gruppe.

Ettersom valget av kvalitativ metode innebærer å gå i dybden av et fenomen, legger dette begrensninger på hvor stort utvalget kan være (Jacobsen, 2005). Av denne årsak måtte jeg velge en gruppe som er forholdsvis like, eksempelvis ved at de er like gamle, bor fortsatt hjemme hos sine foreldre og så videre. For å finne frem til disse informantene anvendte jeg den såkalte *snøballmetoden*. Denne metoden innebærer å bruke allerede påmeldte deltakere i prosjektet til å anbefale nye deltakere (Tjora, 2010). I mitt tilfelle brukte jeg mine kontakter ved den bestemte videregående skolen til å rekruttere informanter, og disse informantene anbefalte meg om andre som kunne tenke seg å være med i denne studien. Utvalget for denne studien bestod etter rekruttering av åtte videregående elever, der begge kjønn ble representert likt (fire jenter og fire gutter).

3.2.2 Intervju som hovedmetode

I denne studien har datainnsamlingen foregått gjennom åtte kvalitative dybdeintervjuer, og utgjør dermed primærdata. Årsaken til at dybdeintervjuer ble valgt er fordi dette genererer rike beskrivelser av individers forståelse av verden (Tjora, 2010). Valget av kvalitative dybdeintervjuer var dermed svært anvendelig til å få en dypere innsikt i informantenes risikopersepsjon. Jeg valgte videre å benytte meg av semi-strukturerte intervju, som innebar at jeg utformet intervjuguiden med åpne spørsmål, og at intervjuene hadde en halv-fast struktur (Tjora, 2010). Det var viktig å ha åpne spørsmål slik at jeg hadde muligheten til å få nyanserte og rike svar. På spørsmål der informantene hadde mye på hjertet stilte jeg oppfølgingsspørsmål, og dette bidro til å få en dypere innsikt i informantenes opplevelse. Ved å stille oppfølgingsspørsmål var jeg også sikker på at jeg hadde forstått informanten riktig, samtidig som jeg fikk fyldigere svar på de aktuelle spørsmålene. Under intervjuene benyttet jeg meg av båndopptaker, for å sikre at all informasjon informantene ga meg ble . I etterkant av intervjuene transkriberte jeg alt av datamaterialet, ettersom det ifølge Tjora (2010) er vanskelig å skille ut hva som er viktige og uviktige tema i transkriberingsprosessen. Forståelsen for hva som var viktige tema kom derimot til meg i analyseprosessen.

Stedet for hvor intervjuene skulle foregå fikk informantene bestemme selv. Dette er i tråd med Tjora (2010) sine prinsipper om at riktige omgivelser er viktig for at informantene skal føle seg komfortable i intervjusituasjonen. Alle de åtte intervjuene ble derfor gjennomført på informantenes skole, ettersom deres hektiske og lange skolehverdag innebar begrenset tid til

overs. Jeg som forsker måtte dermed tilpasse meg dette, og være fleksibel i å imøtekomme informantenes hverdag.

3.3 Analyse av data

Kvalitative dybdeintervjuer genererer mye data, og dette vil problematisere analyseprosessen (Tjora, 2010; Jacobsen, 2005). Hvilke funn som er viktige, og hva man skal fokusere på er ikke alltid innlysende (Tjora, 2010). Analyse av kvalitative data innebærer intenst tankearbeid fra forskeren sin side (ibid), noe jeg også selv har erfart i denne prosessen. Likevel finnes det enkelte retningslinjer som kan hjelpe forskeren i å stake ut en kurs i analyseprosessen (Yin, 2009). En av Yin (2009) sine anbefalte strategier i henhold til case-studier, er å la de teoretiske forskningsspørsmålene styre analysen. Jeg fulgte denne strategien både i min analyse av data, men også i utformingen av intervjuguiden. Strategien hjalp meg i å holde fokus på enkelte data, mens andre ble ignorert, samtidig som det hjalp meg i å behandle empirien rettferdig (ibid). Etter at jeg hadde transkribert alle de åtte intervjuene, laget jeg et nytt dokument med hva de ulike informantene hadde svart på samme spørsmål. Selv om dette hjalp meg i å se hvilke funn som gikk igjen, og som var sentrale, var jeg nødt til å lage en mer komprimert tabell bestående av korte setninger og stikkord. Denne måten å jobbe på kalles datareduksjon (Nilssen, 2012), og var helt nødvendig for å få oversikt i rådataene.

3.4 Forskningsetikk

Ethvert forskningsprosjekt bør reflektere tanker omkring etikk (Tjora, 2010). Det er særlig betraktninger omkring deltakernes informerte og frie samtykke, konfidensialitet og anonymitet som vil trekkes inn her. Med tanke på deltakernes informerte og frie samtykke underrettet jeg informantene om disse aspektene i informasjonsskrivet som ble sendt til dem på forhånd (Vedlegg 5). Alle informantene var dermed klar over at det var frivillig å delta i denne studien, og at de kunne trekke seg når som helst uten å oppgi årsak til dette. I dette informasjonsskrivet informerte jeg også om at alle personopplysninger om informantene ville bli behandlet konfidensielt, og at de ville bli anonymisert i oppgaven. I intervjuguiden er det to spørsmål angående personlige opplysninger, nemlig hvor gammel informanten er og at denne skal fortelle litt om seg selv (Vedlegg 6). Disse spørsmålene var ment som oppvarmingsspørsmål (Tjora, 2010) og har ikke blitt benyttet i denne studien for å forklare informantenes opplevelse eller andre aspekter. Som en følge av dette ble ikke denne studien meldt inn til Personvernombudet for forskning.

3.5 Reliabilitet og validitet

For å vurdere kvaliteten på sin egen forskning kan en ta i bruk kriteriene reliabilitet og validitet (Tjora, 2010).

3.5.1 Reliabilitet – Pålitelighet

Reliabilitet, eller pålitelighet, er om en kommer frem til samme resultat gjentatte ganger ved bruk av samme måleinstrument (Ringdal, 2009). Dette kan eksempelvis dreie seg om det undersøkelsesopplegget jeg har valgt påvirker de resultatene jeg har kommet frem til (Jacobsen, 2005). Målefeil som kan forekomme i datainnsamlingsprosessen kan eksempelvis være at intervjuer skriver ned feil svar på spørsmålene (ibid). For å sikre reliabilitet i denne studien har jeg tatt i bruk båndopptaker under intervjuene, for å sikre at alle dataene ble fanget opp og ble korrekt gjengitt. I tillegg transkriberte jeg alt av datamaterialet, slik at eventuelle målefeil med hensyn til nedskrivning av feil svar fra forskerens side ikke har forekommet. Det er videre trolig at en ved å benytte seg av samme undersøkelsesopplegg som mitt, kvalitative case-studier, vil komme frem til de samme svarene som jeg har kommet frem til i denne studien. En kan imidlertid aldri utelukke at undersøkelsesopplegget har påvirket forskerens resultater.

3.5.2 Validitet – Gyldighet

Validitet dreier seg om det undersøkelsesopplegget jeg har valgt egner seg til å belyse den problemstillingen jeg ønsker å undersøke (Jacobsen, 2005). Mitt valg av kvalitative case-studier har bidratt til en omfattende og detaljert kunnskap om hvordan ulike mekanismer kan påvirke individers opplevelse av en terrortrussel. Gjennom detaljert beskrivelse av denne opplevelsen i empirikapitlet har jeg gitt leseren en innsikt i dette, og dette er med på å skape høy grad av validitet. Validitet knytter seg også til om en måler det en vil måle (Ringdal, 2009). Dette kan eksempelvis dreie seg om de spørsmålene jeg har stilt under intervjuene, som inkludert i intervjuguiden, gir meg svar på problemstillingen for denne studien, og det som er formålet. Ettersom jeg utformet spørsmålene i intervjuguiden i henhold til allerede eksisterende teori og kjente sammenhenger, fikk jeg gode svar på risikopersepsjon, og som også i mange tilfeller stemmer overens med den allerede etablerte teorien. Jeg vil dermed

påstå at funnene fra denne studien svarer på problemstillingen, og at jeg dermed har undersøkt det jeg ville undersøke.

4 Empiri og diskusjon

I dette kapitlet presenteres funnene fra det empiriske datamaterialet som vil bli analysert i henhold til det teoretiske rammeverket. Dataene er innhentet gjennom åtte dybdeintervjuer av videregående elever ved en skole i Bergen kommune. Funnene fra disse intervjuene vil bli benyttet for å svare på problemstillingen og de tilhørende forskningsspørsmålene, og vil bli gjennomgått kronologisk.

For å kommunisere effektivt om en risiko er det nødvendig at kommunikatorene har kunnskap om publikums risikopersepsjon (Fischhoff, 2011; DSB, 2010; Renn, 2008; Jenkin, 2006; Slovic, 1987). Dette innebærer blant annet å vite hvilken informasjon publikum behøver og hvilke bekymringer som eksisterer i tilknytning til risikoen (Drottz-Sjøberg, 2003). Hvordan individet forstår, oppfatter og opplever en risiko avgjør hvilken informasjon individet har behov for og hvordan risikokommunikasjonen bør utformes og utføres (ibid). Dette kapitlet starter dermed med en beskrivelse av informantenes opplevelse av selve terrortrusselen som en risiko, og legger grunnlaget for å kunne forstå hvordan risikokommunikasjon påvirker informantenes opplevelse av terrortrusselen.

4.1 Terrortrussel som en risiko

Terrorisme som et fenomen kjennetegnes ved å være en trussel som er usikker, uforutsigbar, tilfeldig, kompleks og som kan endre former og angrepsmetoder raskt (Norris et al., 2003). Dens karakteristikker medfører at det alltid vil være usikkerhet om hva som vil skje og når det vil skje, og vil også skape frykt både blant menneskene direkte berørt, men også i andre land og samfunn (ibid). Det er dermed trolig at en terrortrussel, en trussel om et mulig forestående angrep, vil skape frykt og redsel blant den truede befolkningen, og deriblant for informantene.

Informantene karakteriserte terrortrusselen som en overraskende, surrealistisk og uvanlig trussel (Informant 1, 3, 4, 5, 6, 7). Årsaken til dette er at Norge er generelt sett et trygt og fredelig land med tanke på fraværet av naturkatastrofer, krig og terrorangrep. Trusselen bidro

til en åpenbaring om at Norge er en del av den globaliserte verden der landegrensener ikke har noen betydning, og som videre innebærer at terrortrusler også kan ramme vår nasjon. Trusselen fremstod dermed som en tankevekker, og som noe en ikke hadde forventet eller var forberedt på. Selv om Norge har opplevd et tidligere terrorangrep, ble informantene likevel overrasket når de fikk kjennskap til terrortrusselen. En årsak som ble trukket frem er at det er uvanlig at Norge blir gjenstand for terrorangrep og terrortrusler, i hvert fall ut i fra de få truslene som blir offentliggjort. Den sjeldne forekomsten av terrortrusler og terrorangrep mot Norge og norske interesser medfører at da situasjonen inntraff opplevdes den som uventet og surrealistisk. Dette førte også til at informantene hadde vanskeligheter med å forberede seg på en terrortrussel i utgangspunktet og det som ventet som følge av trusselen. En informant beskriver dette på følgende måte: «Folket var ikke forberedt på noen måte. Staten var jo forberedt. Men ikke folket selv da følte jeg» (Informant 7). Det eneste man kunne forberede seg på ifølge denne informanten var tanken om at et terrorangrep kunne skje. Uavhengig forberedelse var det også lite en kunne gjøre med situasjonen. I denne sammenheng trakk informantene inn deres manglende kontroll over terrortrusselen (Informant 1, 2, 3, 4, 5, 8). Dette ansvaret hvilte på myndighetene, og var dermed utenfor informantenes personlige kontroll. Denne erkjennelsen ble opplevd som skremmende og ble møtt med en form for hjelpeløshet og sårbarhet. Å vite at et angrep kunne skje uten at en var i stand til å styre det var skremmende (Informant 1, 4).

Terrortrusselen skapte en stor usikkerhet blant flesteparten av informantene med tanke på hva som ville skje, når et angrep ville skje, hvor det ville skje og hvordan det skulle gjennomføres (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). De opplevde terrortrusselen som en trussel (mot seg selv, men også mot andre) som var uforutsigbar ved at det eventuelle angrepet kunne skje når som helst. Informantene trakk frem en vedvarende følelse av at det potensielle terrorangrepet kunne skje på et tilfeldig tidspunkt, og denne følelsen var tilstede frem til PST oppdaterte på en pressekonferanse 27. juli 2014 om at terrortrusselen mot Norge var noe redusert (Vedlegg 3). Etter PST sin oppdatering 27. juli 2014 ble følelsen av at et angrep var nært forestående gradvis svekket og nedtonet, og forsvant helt da PST informerte om at trusselen var svekket (Vedlegg 4).

Informantene fortalte om en frykt for at terrortrusselen skulle resultere i et terrorangrep og de mulige konsekvensene dette ville medføre (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Denne frykten omfattet

en redsel, urolighet og bekymring for hva som ville skje, og ble utløst da informantene fikk kjennskap til trusselen 24. juli 2014. Informantene beskrev en frykt for at et eventuelt angrep skulle ramme mennesker de er glade i, men også ramme seg selv, og Norges befolkning generelt sett. Frykten for et terrorangrep og konsekvenser, samt opplevelsen av trusselen som truende, ble utløst som følge av et samspill mellom kjennskapet til myndighetenes lite konkrete informasjon om trusselen og informantenes tidligere erfaringer med terrorangrep. Terrorangrepene 22. juli 2011 og deres konsekvenser ble brukt for å illustrere informantenes redsel for at noe lignende skulle skje på nytt. Å bli informert om at Norge stod overfor en terrortrussel med tilhørende stor usikkerhet om «hva, når, hvor og hvordan», fremkalte informantenes minner fra 22. juli 2011. Informantene så for seg at dersom trusselen hadde ført til et angrep ville det blitt en ny 22. juli. Intervjuene med informantene bar preg av at disse terrorangrepene har festet seg godt til informantenes hukommelse. Terrortrusselen i fjor sommer hadde med bakgrunn i informantenes tidligere erfaringer fra 22. juli, et katastrofepotensiale. Det at terrortrusselen utløste frykt, en følelse av katastrofepotensiale og mangel på kontroll formet informantenes vurdering av terrortrusselen som en alvorlig risiko.

Troen på at myndighetene kunne håndtere et potensielt terrorangrep hadde imidlertid en positiv effekt på informantenes frykt (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Denne tilliten dempet informantenes frykt for terrorangrep og dets konsekvenser, og dette vil jeg komme tilbake til i underkapitlet om tillit til myndighetene.

Følelsen av at et angrep var under rekkevidde ble regelmessig forsterket, spesielt da seilskutefestivalen Tall Ships Races foregikk i Bergen sentrum og av enkelte medieoppslag. Flere av informantene deltok på festivalen, som varte fra 23. juli - 27. juli 2014, og de beskrev en blandet opplevelse av deltakelsen (Informant 1, 2, 5, 8). Informantene var av den oppfatning at hvis det skulle skje et terrorangrep i Bergen ville det ha vært rettet mot Tall Ships Races, på grunn av den store folkemengden i Bergen sentrum disse dagene. Det ble antatt at en halv million mennesker var innom sentrum i løpet av dagene festivalen ble arrangert (Flaaten og Sjøstrøm, 2014). Deltakelsen på festivalen ble dermed preget av en uro og redsel for at noe skulle skje, samtidig som de prøvde å beholde fatningen og leve som normalt. Det økte vaktholdet rundt festivalen ble derimot trukket frem som en beroligende faktor på informantens urolighet.

Selv om flesteparten av informantene opplevde terrortrusselen som uforutsigbar med tanke på alle usikkerhetsmomentene og opplevde en frykt for konsekvensene, var to av informantene av den oppfatning at et terrorangrep ikke ville skje (Informant 4, 7). De følte at det var en meningsløs trussel, og opplevde ikke en frykt for angrep og konsekvenser. Å få informasjon om at Norge stod overfor en terrortrussel var skremmende, men de var overbevist om at det ikke ville skje et angrep. Risikoen for et angrep var tilstede, men i svært liten grad. De trakk i denne sammenheng inn at terrortrusler avdekkes på jevnlig basis i utlandet uten at dette nødvendigvis fører til et angrep. Dersom det skulle finne sted et terrorangrep i Norge ville det ramme Oslo, og ikke Bergen. Etersom Oslo er hovedstaden var det mer sannsynlig at et angrep ville finne sted der, og ville ikke berøre de to informantene personlig. De to informantene opplevde dermed ikke terrortrusselen som en personlig- eller generell trussel og så ikke for seg at trusselen skulle ha et katastrofepotensiale.

4.1.1 Diskusjon

Mine funn viser som sagt at informantene opplevde terrortrusselen som overraskende ettersom Norge mottar sjelden terrortrusler, ut ifra hva som blir opplyst om, og blir gjenstand for terrorangrep. Informantene hadde dermed ikke forberedt seg på denne situasjonen. Som Renn (2008) påpeker vil mennesket håndtere trusler bedre om en er klar over farene og kan forberede seg på dem. Det kan tenkes at flesteparten av informantenes frykt for terrorangrep og mulige konsekvenser kom som et delvis resultat av og ble muligens forsterket av at situasjonen var uventet og noe en ikke hadde forberedt seg på.

Mine empiriske funn viser at informantenes beskrivelse av terrortrusselen samsvarer med mange av de kontekstuelle karakteristikene som inngår i faktoren *fryktet risiko* (Jenkin, 2006; Slovic, 1987). Det er dermed grunn til å tro at terrortrusler vil gjøre stort utslag på faktoren *fryktet risiko* gjennom faktoranalyse, i tillegg til atomvåpen og kjernekraft som Slovic (1987) har avdekket. I henhold til karakteristikene trakk informantene frem deres manglende kontroll over trusselen, trusselens katastrofepotensiale og trusselens fryktede konsekvenser i deres beskrivelse av terrortrusselen. Disse kontekstuelle variablene påvirket informantenes vurdering av terrortrusselens alvorlighetsgrad, og dette er i samsvar med det psykometriske paradigmet (Renn, 2008; Jenkin, 2006; Boyesen, 2003; Slovic, 1987).

Funnene viser også at det er en sammenheng mellom risikoopplevelse, deriblant frykt for konsekvensene, og erfaring med tidligere hendelser, med hensyn til forrige terrorangrep mot Norge 22. juli 2011. Dette samsvarer med hva Boyesen (2003) påpeker angående menneskers forestillinger om risikokilden og erfaring fra tidligere hendelser. Karakteristikkene for *fryktet risiko* som ikke ble nevnt i informantenes vurdering av trusselen var ufrivillig risikoeksponering, økende risikoer som er vanskelig å redusere og risikoer som er ujevnt fordelt med hensyn til fordeler og ulemper (Jenkin, 2006; Boyesen, 2003; Slovic, 1987). Selv om informantene ikke nevnte ufrivillig risikoeksponering eksplisitt kan det tenkes at informantene hadde det inntrykket av terrortrusselen. Det er, forhåpentligvis, ingen mennesker som utsetter seg selv frivillig for å bli eksponert for konsekvensene av en terrortrussel, bortsett fra selvmordsbombere. De empiriske funnene avdekket imidlertid ikke karakteristikkene økende risikoer som er vanskelig å redusere. Det er trolig at en kan finne denne karakteristikkene i andre studier, ettersom terrortrusselen i Norge anses som skjerpet ifølge PST sin trusselvurdering for 2014 og 2015 (Politiets sikkerhetstjeneste, 2014, 2015). Terrortrusler er også en risiko som er vanskelig å redusere. Hva angår risikoer som er ujevnt fordelt med hensyn til fordeler og ulemper, er det en karakteristikk som i mindre grad er anvendbar på terrortrusler som en risiko. Det er ingen som drar nytte av terrortrusler mens andre får ulemper (bortsett fra skillet mellom terrorister og ofre), og det er dermed ingen urettferdig fordeling av risiko og fordeler.

Mine funn viser også at flesteparten av informantenes opplevelse av terrortrusselen samsvarte med persepsjonsmodellen *risiko som en ventende fare* (Renn, 2008). Denne persepsjonsmodellen forklarte hvorfor terrortrusselen ble opplevd som truende, ved å fokusere på terrortruslers stokastiske natur. Terrortrusselen ble dermed opplevd som truende ettersom den var uforutsigbar, og kunne inntreffe når som helst.

To av informantenes oppfatning av at et potensielt terrorangrep ikke ville berøre dem personlig eller samfunnet generelt er et interessant funn. Dette funnet strider med hva Sjöberg (2005) fant i sin studie, der den generelle terrorrisikoen var høyere enn den personlige risikoen for å bli rammet av terror. Det at disse informantene anser det som svært usannsynlig at et terrorangrep vil ramme Norge er overraskende, ettersom det strider med våre tidligere erfaringer fra terrorangrepene 22. juli 2011.

Ifølge Fischhoff (1978) og Slovic (1987) skal faktoren *fryktet risiko* være det beste målet på den samlede opplevde risikoen tilknyttet en fare. Selv om mine funn viser at tre av de ulike kontekstuelle karakteristikkene innenfor faktoren *fryktet risiko* er viktige for individets opplevelse av en terrortrussel, forklarer ikke *fryktet risiko* hele opplevelsen tilknyttet en terrortrussel. Det er flere mekanismer som påvirker hvordan individer opplever en terrortrussel, langt mer enn bare terrortrusselens kjennetegn. Som jeg vil komme inn på i de neste underkapitlene har utførelsen av risikokommunikasjon, nyhetsmedienes dagsordenseffekt og mediedekning, samt sosiale nettverk betydning for informantenes opplevelse av terrortrusselen.

4.2 Betydningen av kommunikasjon og tillit

Informantenes opplevelse av myndighetenes risikokommunikasjon og håndtering av terrortrusselen er i stor grad basert på hvordan nyhetsmediene fremstilte myndighetenes risikokommunikasjon. Under trusselsituasjonen var nyhetsmediene formidlingskanalen for myndighetenes risikokommunikasjon, men nyhetsmediene var også en ny informasjonskilde ved at de omformet det originale budskapet fra myndighetene til en ny melding. Ettersom informantene fikk kjennskap til og oppdaterte seg på terrortrusselen gjennom bruk av nyhetsmedier, blir det vanskelig å skille myndighetenes risikokommunikasjon om trusselen fra nyhetsmediene som opptrer som formidlere av denne informasjonen. Den (direktesendte) pressekonferansen fra myndighetene har ikke vært gjenstand for dekoding eller rekoding av nyhetsmediene, og kan dermed bli sett på som «ren» risikokommunikasjon fra myndighetene. Selv om flere av informantene fikk med seg den direktesendte pressekonferansen fra myndighetene, er det imidlertid vanskelig å avdekke om informantenes opplevelse og inntrykk er formet ut i fra pressekonferansen eller de ulike nyhetssakene om trusselen, eller en kombinasjon. Det følgende underkapitlet må derfor forstås som informantenes opplevelse knyttet til mediens fremstilling av myndighetenes risikokommunikasjon og håndtering av terrortrusselen. Dette innebærer at mediens framing-effekt blir indirekte belyst i de følgende underkapitlene om risikokommunikasjon.

4.2.1 Opplyse om terrortrusselen og gi råd

Terrortrusselen mot Norge sommeren 2014 ble presentert på en pressekonferanse av aktørene PST, Politidirektoratet og Justis- og beredskapsdepartementet. Denne pressekonferansen og

det som ble formidlet der er et eksempel på risikokommunikasjon. Basert på trusselvurderingen for 2014 der ekstrem islamisme ble utpekt som den største trusselen mot Norge, redegjorde de nevnte aktørene for at Norge stod overfor en alvorlig terrortrussel fra en ekstrem islamistisk gruppe i Syria (Vedlegg 2). Akkurat hvilken gruppe det dreide seg om hadde ikke PST informasjon om. Aktøren hadde mottatt sensitiv og gradert informasjon fra sine samarbeidspartnere som viste seg å være troverdig i PST sine innledende undersøkelser. PST informerte dermed om hva som ble lagt til grunn for deres risikovurdering, både trusselvurderingen for 2014 samt troverdig informasjon fra samarbeidspartnere om terrortrusselen. Videre informerte PST om at det eventuelle terrorangrepet mot Norge kunne inntreffe i løpet av få dager, men at de ikke hadde informasjon om hvilken spesifikk gruppe som stod bak, hva som ville skje, hvor et eventuelt angrep ville finne sted og hvordan angrepet skulle gjennomføres. Ettersom informasjonen fra PST var ifølge dem selv uspesifikk og lite konkret, ble det vanskelig å gi råd til befolkningen om hvordan de skulle forholde seg til trusselen. Likevel forsikret PST om at de i samarbeid med Justisdepartementet, Politidirektoratet, Etterretningstjenesten og øvrige nasjonale og internasjonale partnere, ville gjøre det de kunne for å avklare om trusselen var reell eller ikke (Vedlegg 2). På bakgrunn av denne trusselvurderingen informerte Politidirektoratet om at de iverksatte forebyggende sikkerhetstiltak i samsvar med sitt terror-sabotasje planverk for å møte trusselen (Kirkerud et al., 2014). Politiet ville ha økt tilstedeværelse ved grenseoverganger, innfartsveier, internasjonale flyplasser og togstasjoner, samt at politiet som var i beredskap og patruljerte på disse områdene ville være bevæpnet (ibid). Politidirektoratet poengterte at de hadde forståelse for at enkelte kunne bli urolige over informasjonen aktørene ga. På pressekonferansen 24. juli var det imidlertid ikke holdepunkter for å anbefale folk å ta spesielle forholdsregler. Rådene Politidirektoratet ga til befolkningen på det tidspunktet var å være spesielt årvåkne og ta kontakt med politiet om en så noe mistenkelig, og ta informasjonen fra aktørene på alvor (ibid).

Den første pressekonferansen med PST, Politidirektoratet og Justis- og beredskapsdepartementet ble fulgt av over halvparten av informantene (Informant 2, 5, 6, 7, 8). Denne pressekonferansen fikk informantene med seg gjennom VG-TV og TV2 sin direktesending over internett. De to resterende pressekonferansene fikk halvparten av informantene med seg (Informant 2, 5, 6, 8).

Myndighetenes informasjon om terrortrusselen var ifølge alle informantene «brukbar» og relevant, men samtidig mangelfull på enkelte områder. De fikk den nødvendige informasjonen om at Norge stod overfor en terrortrussel fra en ekstrem islamistisk gruppe og hva som ble lagt til grunn for denne risikovurderingen. I tillegg opplyste myndighetene om at terrortrusselen ville bli håndtert og styrt gjennom forebyggende sikkerhetstiltak. Alle informantene var av den oppfatning at myndighetene ga god nok informasjon om hvorfor de forebyggende sikkerhetstiltakene ble igangsatt og hva det ville innebære for publikum. Informantene ble informert om hvordan situasjonen var og hva de skulle forholde seg til. Det at myndighetene kommuniserte på en enkel og ikke-teknisk måte gjorde at alle informantene forstod budskapet til myndighetene og at det dreide seg om en alvorlig trussel. På disse områdene var informasjonen tilfredsstillende. En informant poengterer følgende:

Jeg følte absolutt at jeg fikk nok informasjon. Sånn jeg ser det så trenger man ikke å vite så veldig mye om hvem det er, altså hvem disse terroristene er. Man vet bare at det er og at vi må tenke tanken at det faktisk er en trussel og at trusselnivået mot Norge har økt. Det var i hvert fall det jeg satt igjen med etter denne saken. Vi har blitt utsatt for terror før, og vi kan bli utsatt for terror igjen (Informant 5).

Usikkerhetsmomentene ved terrortrusselen vekket imidlertid reaksjon fra informantenes side (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Det faktum at myndighetene formidlet at de ikke visste når tid et eventuelt angrep ville finne sted, men antok i løpet av få dager, bidro til å skape en frykt for angrep og konsekvenser. Hva er få dager? Usikkerheten om når det ville skje, hva som ville skje, hvor et eventuelt angrep ville finne sted og hvordan det ville gjennomføres skapte en utrygghet og følelse av at angrepet kunne skje når som helst. Det var skremmende å bli informert om en terrortrussel der informasjon om «når, hva, hvor, og hvordan» ikke var tilgjengelig og ikke ble tilbudt. Ettersom informasjonen på disse punktene ikke var spesifikk eller konkret var dette med på å skape frykt og en opplevelse av trusselen som truende for flestparten av informantene (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Alle informantene trakk derimot frem at de aksepterte at informasjonen var lite konkret med hensyn til usikkerhetsmomentene, ettersom de oppfattet myndighetene som ærlige og ga så mye informasjon som de kunne gi. De hadde forståelse for at myndighetene ikke var i besittelse av mer informasjon om terrortrusselen, da terrortrusler er uforutsigbare og usikre i utgangspunktet. Av disse grunner hevdet alle informantene at deres informasjonsbehov ble dekket.

Selv om informeringen om terrortrusselen var med på å gjøre flesteparten av informantene urolige og redde (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8), påpekte imidlertid alle informantene at det var riktig av myndighetene å informere om terrortrusselen. Det var viktig at myndighetene informerte for det betydde at de tok trusselen på alvor, og som noe befolkningen hadde rett på å vite om (Informant 1, 3, 5, 7). Åpenhet om myndighetenes beslutninger ble i denne sammenheng trukket frem som et argument for riktigheten av å informere om terrortrusselen. Informantene påpekte at befolkningen skal ha innsikt i hva myndighetene gjør og hvilke beslutninger de tar angående alvorlige trusler mot samfunnet. Om myndighetene hadde valgt å ekskludere befolkningen i terrortrusselen ville dette ha vært «veldig ubehagelig» (Informant 5).

Informantene påpekte at informeringen hadde en positiv effekt ved at befolkningen som helhet ble mer årvåken overfor mistenkelige personer, handlinger og hendelser, og at terskelen for å rapportere til politiet dermed ble lav. Tre av informantene merket denne effekten på seg selv, ved at de ble årvåken når de oppholdt seg i det offentlige rom, i sentrale byområder i Bergen, og under Tall Ships Races (Informant 3, 5, 8). Ingen av disse meldte fra til politiet om mistenkelige personer eller hendelser, da de ikke opplevde det. Årvåkenheten var imidlertid ikke gunstig i alle tilfeller. En av informantene opplevde at den ble mer mistenkelig overfor spesielt muslimer (Informant 3). På seilskutefestivalen Tall Ships Races ble informanten oppmerksom på sin egen stigmatisering av muslimer, og derunder at muslim er synonymt med terrorist.

To av informantene påpekte imidlertid at myndighetene må vurdere hvilke trusler som blir informert om (Informant 2, 6). Alvorlighetsgraden bør være avgjørende for om en trussel blir offentliggjort eller ikke. Deres synspunkt er at en ikke bør informere om alle slags trusler for det kan skape en «ulv, ulv» - effekt, der det er fare for at folk etter hvert ikke vil ta truslene på alvor. Disse informantene påpeker at hvis det er en alvorlig terrortrussel der det er høy sannsynlighet for at et terrorangrep vil finne sted, må befolkningen få vite om dette selv om det kan skape redsel. Da er befolkningen forberedt mentalt sett på at et terrorangrep kan forekomme. Alle informantene poengterte at de ville heller være informert og forberedt uten at noe skjer enn å ikke være informert og forberedt og at ting skjer. Det ville skapt mer redsel om befolkningen ikke var klar over at Norge stod overfor en terrortrussel og det plutselig

hadde skjedd et angrep (Informant 1, 2, 6, 7). Varslingen var dermed nødvendig for å unngå en situasjon med panikk og kaos som følge av at publikum ikke fikk kjennskap til terrortrusselen på forhånd (Informant 7).

Myndighetenes råd til befolkningen om hvordan de skulle forholde seg til trusselen ble av informantene opplevd som kortfattede (Informant 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8). Deres inntrykk var at myndighetene ga svært lite råd om hva befolkningen skulle gjøre. Rådene informantene trakk frem basert på hva de husker var å leve som normalt, men likevel være årvåken overfor alt mistenkelig, og ellers ikke ta spesielle forholdsregler (Informant 1, 2, 3, 5, 7, 8). Informantene fulgte myndighetenes råd om å leve som normalt selv om terrortrusselen var skremmende. Ingen av informantene gjorde endringer i daglige gjøremål, eksempelvis unngikk kollektivtransport eller sentrale byområder eller endret reiseplaner. Selv om det var få råd trakk en informant frem at det ikke var nødvendig å gi så mange råd ettersom det ikke er så mye man kan gjøre i en sann situasjon (Informant 5). Denne informanten mente videre at en terrortrussel bør ikke begrense menneskers liv. Selv om det er en terrortrussel kan man ikke slutte å leve, og eksempelvis bo innendørs i flere uker. Man må være et menneske og leve. Denne oppfattelsen fikk støtte fra flere av de andre informantene (Informant 1, 7, 8).

4.2.2 Tillit til myndighetene

Tillit til PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet var et sentralt tema under intervjuene. Alle informantene var enige om at tillit til myndighetene handler om å stole på institusjonene og å ha tro på systemet. Stole på at myndighetene gir den informasjonen befolkningen trenger og har krav på, og samtidig informerer om hva de gjør og hvilke beslutninger de tar. Ifølge informantene handler tillit også om å ha tro på at myndighetene styrer landet på en god måte, kan løse problemer og gjør det som er best for befolkningen.

På spørsmål om tillit hadde alle informantene en grunnleggende tillit til både PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet. Et gjennomgående trekk var imidlertid at informantene har på generell basis høyere tillit til PST og politiet enn til Justis- og beredskapsdepartementet. Årsaken til dette ligger i deres tidligere erfaringer med de ulike aktørene, og spesielt politiet. Informantene mener at politiet er velfungerende, sett bort i fra et par saker og håndtering av hendelser (eksempelvis 22. juli 2011), men har likevel en iboende

tillit til dem som de har hatt med seg fra oppveksten av. Under terrortrusselen hadde alle informantene tillit til både PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet. Aktørene ble sett på som en enhet under terrortrusselen, og informantene skilte ikke mellom dem med hensyn til aktørenes intensjon om å utføre en god jobb:

Under terrortrusselen stolte jeg veldig på PST og myndighetene generelt. Det er liksom unntakstilstand og da tenker jeg at alle jobber for å gjøre det beste. Det er en ekstrem situasjon der alle er opptatt av å gjøre det beste og alle er opptatt av det samme. De hadde en felles sak å kjempe for (Informant 3).

Halvparten av informantene trakk frem et inntrykk av at myndighetene hadde en god intensjon i deres kommunikasjon og i utførelsen av oppgaver (Informant 2, 3, 4, 6). Informantene hadde en oppfattelse av at myndighetene jobbet for alles beste (Informant 2, 3, 4), og at de jobbet hardt for å avklare om trusselen var reell eller ikke (Informant 6). Tre av informantene trakk frem et inntrykk av at myndighetene gjorde alt de kunne for å beskytte befolkningen, og forsøkte å unngå oppstyr rundt terrortrusselen og de forebyggende sikkerhetstiltakene (Informant 2, 4, 6). Informantene fikk dermed inntrykk av at myndighetene var sensitiv overfor publikums frykt og persepsjoner og hadde empati med de berørte partene for risikoen. Dette inntrykket forsterket informantenes tillit til aktørene.

Ettersom alle informantene hadde tillit til de ulike aktørene, opplevde de dem også som troverdige og legitime informasjonskilder. En av informantene illustrerte dette gjennom å sammenligne PST og myndighetene på den ene siden og media på den andre. Denne informanten mente at når det var PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet som informerte om trusselen ble den sett på som en reell og alvorlig trussel (Informant 5). Når disse aktørene kommer med et slikt budskap er det ikke oppspinn. For å tydeliggjøre hva denne informanten så på som oppspinn trakk den frem et VG-oppslag om at det er farlig å spise for mye sjokolade eller bra med et glass vin om dagen. Slike oppslag ble ifølge denne informanten ikke tatt like seriøst, både på grunn av informasjonskilden, men også innholdets alvorlighetsgrad. Et potensielt terrorangrep ble ifølge denne informanten anset som farligere enn å spise for mye sjokolade. Oppfatningen av at informasjonen kom fra de riktige personene fikk støtte fra alle de andre informantene. Ettersom PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet ble anset som troverdige informasjonskilder, vurderte informantene

også selve informasjonen fra disse aktørene som troverdig og sann. To av informantene påpekte at en ikke hadde noen grunn til å tvile på det myndighetene sa (Informant 5 og 6). Med tanke på at PST's og politiets oppgaver er å beskytte og verne samfunnet mot ulike farer har de ingen egeninteresse av å lyge om en terrortrussel. Informantene fikk inntrykk av at myndighetene gikk ut med åpne kort og fortalte om realiteten på en objektiv måte. De opplevde ikke at myndighetene hadde en skjult agenda i sin kommunikasjon eller i sine handlinger. Myndighetene hadde ingenting å tjene på å feilinformere publikum ettersom dette ville ha skapt mistillit til myndighetene. Det at informasjonen fra myndighetene fra nøytral og ikke påvirket av enkelte aktørers egeninteresse forsterket tilliten til aktørene.

Informantene opplevde at myndighetene var oppriktig i sin kommunikasjon. Det faktum at myndighetene valgte å informere befolkningen om terrortrusselen i utgangspunktet var et bevis på åpenhet og ærlighet. Informantene opplevde at myndighetene var åpen og ærlig om kvaliteten på informasjonen og det aktørene visste om trusselen. De hadde også inntrykk av at myndighetene offentliggjorde den informasjonen som de hadde tilgjengelig, og som de kunne opplyse om (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Flere av informantene opplevde at myndighetene oppdaterte informasjonen jevnlig med relevant informasjon (Informant 2, 6, 8). Informantene hadde forståelse for at PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet ikke kunne opplyse om alt (Informant 1, 6, 8). Myndighetenes åpenhet om terrortrusselen og hvorfor de igangsatte de forebyggende sikkerhetstiltakene var med på å skape tillit (Informant 2, 8). Åpenheten om terrortrusselen var også betryggende, ettersom det var et tegn på at man kunne stole på at myndighetene forteller befolkningen om at det foreligger en trussel mot Norge (Informant 5).

Det var ingen utsagn fra PST, politiet eller Justis- og beredskapsdepartementet som fikk informantene til å tvile på myndighetenes kompetanse under trusselsituasjonen. I tilknytning til kompetanse fokuserte informantene mest på PST og politiet ettersom disse var mest fremtredende i å informere om trusselen og de forebyggende sikkerhetstiltakene. Justis- og beredskapsdepartementet sin rolle under terrortrusselen var ifølge informantene uklar, og ble sett på som en passiv medspiller/aktør. PST og politiet ble oppfattet som kompetente og profesjonelle, både som organisasjon, men også i utførelsen av sin kommunikasjon og gjennom sine handlinger. PST og politiet ble oppfattet som ressurssterke, ryddige og ordentlige organer, som gjør en god jobb for Norge og samfunnet (Informant 3, 5, 6). Politiet

ble trukket frem som velfungerende, selv om det har forekommet et par saker og håndtering av hendelser, eksempelvis 22. juli 2011, som har vist svakheter i politiets kapasitet og beslutningstaking. Selv om PST fikk kritikk i etterkant av 22. juli 2011 for ikke å ha oppdaget gjerningsmannen på forhånd syntes informantene at PST gjør en god jobb (Informant 3, 5, 6). Gjennom sin kommunikasjon om terrortrusselen ga PST et inntrykk av at de hadde kontroll på situasjonen (Informant 3, 5, 6, 8). PST ble av flere av informantene opplevd som en aktør som alltid svarer godt for seg i media, og som gir et inntrykk av at de har kontroll på utviklingen i samfunnet (Informant 3, 5, 6, 8). Alle informantene poengterte at politiet gjorde en god jobb med å beskytte Norge gjennom sine forebyggende sikkerhetstiltak. Beslutningen om å igangsette sikkerhetstiltakene viste at politiet brukte ressursene sine på en god måte (Informant 1, 2). Gjennom kommunikasjon og handling viste dermed PST og politiet at de hadde kontroll på situasjonen og dette forsterket informantenes tillit til aktørene. Ettersom myndighetene ble opplevd som kompetente, objektive, oppriktige og hadde en god intensjon og empati med publikum ble tilliten til myndighetene forsterket.

Informantene var litt skeptiske til hvorvidt myndighetene var i stand til å håndtere et potensielt terrorangrep. En årsak til dette er informantenes tidligere erfaringer med myndighetenes håndtering av forrige terrorangrep, 22. juli 2011. Håndteringen av 22. juli 2011 har skapt en usikkerhet om hvor godt politiet kan holde befolkningen sikker (Informant 8). En slik krisesituasjon er vanskelig å få kontroll på, ettersom terrorisme som fenomen er uforutsigbart, uventet og overraskende, og man vil derfor ikke ha 100 prosent tillit til at myndighetene kan håndtere det (Informant 1, 8). Hvert terrorangrep er unikt, og dette fører til at myndighetene aldri kan forberede seg helt på hva som venter (Informant 1, 8). To av informantene var av den oppfatning at myndighetene ikke har gode nok rutiner og planer og at de ikke øver nok for å være i stand til å håndtere et terrorangrep når det skjer (Informant 4, 7). De hadde ingen tro på at myndighetene kunne håndtere et angrep, og denne oppfatningen er et resultat av håndteringen 22. juli 2011, som de hevdet var elendig.

Flesteparten av informantene hadde derimot en tillit at myndighetene kunne håndtere et potensielt terrorangrep i større grad nå enn 22. juli 2011 (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Informantenes manglende kontroll over trusselen medførte at en måtte ha tillit til at myndighetene kunne håndtere et potensielt terrorangrep (Informant 1, 5, 8). De kunne ikke gjøre noe med situasjonen, og hadde ikke noe annet valg enn å stole på den informasjonen

myndighetene ga om trusselen, samt stole på at myndighetene kunne håndtere et mulig angrep (Informant 1, 5, 8). En av informantene poengterte viktigheten av å ha tillit til myndighetene når en ikke har personlig kontroll over terrortrusselen:

Måtte bare akseptere det, at sånn er det å ikke ha kontroll. Og da kommer man inn på det med tillit til PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet igjen. Hvor viktig det er at man har tillit til dem. Er ikke tilliten der så hadde jo selvfølgelig min redsel og min reaksjon vært veldig annerledes. Det hadde det. Alt ligger til syvende og sist på tilliten til PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet. Men den var der, i hvert fall godt nok (Informant 8).

Med tanke på at myndighetene satt i gang forebyggende sikkerhetstiltak hevdet informantene at de var mer forberedt på situasjonen og kunne håndtere det i en større grad enn det man kunne 22. juli, da angrepet var uventet (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Det at myndighetene var forberedt, ved at de visste om terrortrusselen og igangsatte tiltak, skapte en større sikkerhet (Informant 7). En av informantene hadde inntrykket av at myndighetene har fokusert mer på terrorisme etter 22. juli som følge av det er en reell trusselsituasjon, og trener mer på det i politiet. Informanten var av den oppfatning at myndighetene har gitt mer ressurser til å forebygge terror, og dette gjør at informantene føler seg tryggere nå enn for 10 år siden da Norges myndigheter ikke hadde erfaring med terrorangrep eller terrortiltak (Informant 6).

Alle informantene påpekte at de forebyggende sikkerhetstiltakene illustrerte at myndighetene var handlekraftige, ved at de tok trusselen alvorlig og iverksatte tiltak for å forebygge et potensielt terrorangrep (Informant 1, 4, 5, 6, 7, 8). Igangsettelsen av sikkerhetstiltakene var et synlig tegn på at myndighetene var ansvarsfulle, i stand til å beskytte sårbarhetene, og viste også dermed at de er til å stole på. Flere av informantene påpekte den beroligende effekten sikkerhetstiltakene hadde på dem (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Informantene ble tryggere av at myndighetene iverksatte tiltak for å forhindre et mulig terrorangrep. Politiets økende tilstedeværelse i offentligheten skapte også en trygghetsfølelse. Dersom noe skulle skje var det noen der som kunne håndtere situasjonen. Alle informantene var enige i at bevæpningen av politiet var et nødvendig og betryggende tiltak for å være i bedre stand til å kunne beskytte befolkningen. Igangsettelsen av de forebyggende tiltak og hva dette illustrerte bidro til et inntrykk og en tro på at myndighetene kunne håndtere et potensielt terrorangrep på en mer

akseptabel måte enn håndteringen 22. juli 2011 (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Denne troen på at myndighetene kunne håndtere et potensielt terrorangrep skapte en trygghetsfølelse for flestparten av informantene (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8), og dempet deres frykt for et angrep og mulige konsekvenser. Trygghetsfølelsen bidro også til å dempe informantenes opplevelse av trusselen som en personlig- og generell trussel (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Selv om det eventuelle angrepet kunne skje når som helst var det betryggende å ha tro på at myndighetene var i stand til å håndtere det dersom det oppstod.

Myndighetenes håndtering av terrortrusselen var ifølge alle informantene god. Informantene hevdet at myndighetene håndterte trusselen riktig og godt ved at de dekket deres informasjonsbehov, og viste gjennom kommunikasjon og handling at de hadde kontroll, hvert fall i en viss grad, og beskyttet befolkningen gjennom sikkerhetstiltakene. Det at myndighetene ga uttrykk for å ha kontroll skapte tillit til aktørene, og dempet informantenes frykt og opplevelse av trusselen som truende (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8).

4.2.3 Diskusjon

I tråd med risikokommunikasjonens opplysningsfunksjon skal en opplyse publikum om risiko og hvordan denne blir håndtert (Renn, 2008). Her er det nødvendig å opplyse om hva som legges til grunn for risikovurderingene som er gjort. Mine funn viser at myndighetene oppfylte kravene i henhold til risikovurderingens grunnlag og ga spesifikk informasjon om hvordan terrortrusselen ble håndtert. Videre peker funnene på at myndighetene kommuniserte på en enkel og ikke-teknisk måte som gjorde at alle informantene forstod aktørenes budskap, og dette er i tråd med hva Sorensen (2004) og Covello og Sandman (2001) trekker frem som en faktor for å lykkes med risikokommunikasjon. Flere av informantene opplevde at myndighetene oppdaterte informasjonen jevnlig med relevant informasjon (Informant 2, 6, 8). Dette er i tråd med prinsippene til Renn (2008) og Fischhoff (2011).

Det en kan sette spørsmålsteget ved er myndighetenes informasjon om selve risikoen. Effektiv risikokommunikasjon krever ifølge Jenkin (2006) og Auf der Heide (2004) at informasjonen om risikoen fra den ansvarlige institusjonen er spesifikk: Både om selve risikoen, hva som blir gjort av myndighetene og hva de berørte mottakerne bør gjøre. Mine funn avdekket at myndighetenes informasjon om selve terrortrusselen var lite konkret og spesifikk, samt at

rådene aktørene ga var kortfattede. Informasjonen om trusselen manglet helt sentrale elementer ved selve risikoen; svarene på hva som ville skje, hvor og når et eventuelt terrorangrep ville inntreffe og hvordan et potensielt angrep skulle gjennomføres. Det eneste informantene fikk vite om risikoen var at Norge stod overfor en terrortrussel fra personer med tilknytning til en ekstrem islamistisk gruppe i Syria. Som en følge av at informasjonen var lite konkret og spesifikk med hensyn til selve risikoen var dette med på å utløse frykten for terrorangrep og konsekvenser, samt opplevelsen av trusselen som truende med hensyn til dens forutsigbarhet.

Myndighetenes bekymring for at informasjonen om terrortrusselen kan kunne forsterkes av befolkningen, kan ses i samsvar med prinsippet til Kaspersen et al. (1988) om *the social amplification of risk*. Det er imidlertid viktig å trekke frem at myndighetene formidlet flere ulike aspekter ved terrortrusselen, slik at ingen spesifikke signaler i informasjonen ble forsterket bevisst av aktørene. Myndighetenes intensjon var ikke å spesielt forsterke hva som kunne skje, når og hvor det ville skje og hvordan det skulle gjennomføres. Det er i denne sammenheng trolig at informantenes eksisterende persepsjoner/oppfatninger og mentale skjema har blitt iverksatt for å tolke risikosignalene, og forsterker signalene i henhold til dette (Renn, 1991). Intervjuene avdekket at terrorangrepene mot Norge 22. juli 2011 har festet seg til informantenes hukommelse, og det er dermed trolig at de mentale modellene består blant annet av informantenes tidligere erfaringer med disse angrepene. Det kan tenkes at disse erfaringene som har lagret seg i mentale skjema har lagt grunnlaget for å tolke informasjonen fra myndighetene, og danne seg et inntrykk av terrortrusselen. I møtet med myndighetenes lite konkrete informasjon om trusselen er det sannsynlig at de mentale skjemaene har blitt aktivert og at disse har forsterket den lite spesifikke informasjonen fra myndighetene. Denne forsterkningen (av informasjonen) utløste en frykt for terrorangrep og konsekvenser og opplevelsen av trusselen som truende.

Det kan dermed virke som at myndighetene ikke har hatt kunnskap om hvordan, hvorfor og når mennesker opplever forskjellige typer risikoer, eller har ikke tatt hensyn til denne kunnskapen. Hvilke bekymringer som kan eksistere for ulike typer risikoer er som Drottz-Sjøberg (2003) poengterer avgjørende i situasjoner der befolkningen står overfor en fare, krise eller katastrofe. Uttalelsene fra Politidirektoratet om at de hadde forståelse for at enkelte kunne bli urolige over den informasjonen myndighetene ga (Kirkerud et al., 2014), viser

imidlertid at myndighetene var klar over at informasjonen kunne skape frykt i befolkningen. Denne uttalelsen kan derfor tolkes til å ha en tosidig betydning: På den ene siden var aktørene sensitiv overfor publikums frykt og persepsjoner og hadde forståelse for bekymringen blant publikum (Renn, 2008; Covello og Sandman, 2001). På den andre siden ga myndighetene lite konkret informasjon, og dette er en barriere for effektiv risikokommunikasjon ettersom det kan forsterke angst og redsel (Jenkin, 2006). Å formidle usikker informasjon kan bidra til å skape forskjellige opplevelser av en terrortrussel, og for flesteparten av mine informanter en frykt for angrep og konsekvenser samt opplevelsen av trusselen som truende. Dette er i tråd med hva Jenkin (2006) poengterer, det faktum at kommunikasjon som ikke er spesifikk forsterker oftere angst enn økende bevissthet, som er hovedmålet.

Ifølge EPAs kardinalregler for risikokommunikasjon skal befolkningen bli ansett som en legitim partner og bli informert om risiko slik at befolkningen blir årvåken og løsningsorientert, men ikke skremt i møtet med risiko (Sheppard et al., 2006; Covello og Sandman, 2001). Selv om det kan tenkes at befolkningen ble ansett som en legitim partner ved at myndighetene informerte om trusselen, og tre av informantene hevdet de ble mer årvåken (Informant 3,5,8), ble samtidig flesteparten av informantene skremt av informeringen. Dette illustrerer hvor viktig det er at informasjonen er spesifikk, ettersom meldingens klarhet og tydelighet har betydning og påvirker individers opplevelse av en terrortrussel (Jenkin, 2006). Risikokommunikasjonen kan dermed hevdes å ikke ha vært vellykket på dette punktet, ettersom flesteparten av informantene ble skremt i møtet med informasjonen om terrortrusselen i stedet for å bli varslet og informert, som er ambisjonen (Sheppard et al., 2006; Covello og Sandman, 2001).

En av målsetningene med risikokommunikasjon er å gjøre samfunnet mindre sårbart (DSB, 2014). Å gjøre befolkningen mer motstandsdyktig overfor risiko gjennom risikokommunikasjon er et virkemiddel for å nå denne målsetningen (Fischhoff, 2011). PST uttalte at årsaken til at de informerte om trusselen var for å forebygge og avskrekke de potensielle terroristene (Vedlegg 2). Denne beslutningen er dermed i samsvar med målsetningen om å gjøre samfunnet mindre sårbart, men også i henhold til nødvendigheten av å involvere befolkningen i risikobildet ettersom myndighetene ikke har mulighet til å forutse og forhindre alt som vil skje (Fischhoff, 2011; Covello og Sandman, 2001). Det som imidlertid er utfordrende i denne sammenheng er å gjøre befolkningen mer motstandsdyktig

overfor risiko gjennom risikokommunikasjon når denne kommunikasjonen ikke er spesifikk. Om målet ved å opplyse om en terrortrussel er å gjøre befolkningen mer motstandsdyktig overfor denne risikoen bør informasjonen være spesifikk med hensyn til hva som vil skje, når og hvor det vil skje, og hvordan det skal gjennomføres, samtidig som en må gi råd om respons.

Funnene peker videre på at alle informantene vil bli varslet når samfunnet står overfor en terrortrussel, selv om den tilgjengelige informasjonen er lite konkret og selv om dette kan skape redsel for enkelte. Det er bedre å være informert og forberedt enn motsatt, og dette funnet er i tråd med prinsippene til Slovic (1986). Et paradoksalt funn er informantenes opplevelse av at myndighetene dekket deres informasjonsbehov, selv om informasjonen var lite konkret og var med på å skape frykt blant flesteparten av informantene. Som funnene viser hadde informantene forståelse for at det er utfordrende å bedrive risikokommunikasjon om uforutsigbare terrortrusler, og aksepterte at informasjonen og rådene var kortfattede. Årsaken til dette er den kritiske komponenten tillit.

Mine funn viser at tillit til myndighetene er helt avgjørende når informasjonen om selve risikoen er lite konkret og når individet ikke har personlig kontroll over risikoen. Flere av informantene vedkjente sin manglende kontroll over trusselen og dette medførte at en måtte ha tillit til at myndighetene kunne håndtere et potensielt terrorangrep (Informant 1, 5, 8). De kunne ikke gjøre noe med situasjonen, og hadde ikke noe annet valg enn å stole på den informasjonen myndighetene ga om trusselen og stole på at myndighetene kunne håndtere et mulig angrep (Informant 1, 5, 8). Viktigheten av å ha tillit til de ansvarlige institusjonene for risikohåndteringen når individet ikke har personlig kontroll over terrortrusselen blir bekreftet av Renn (2008), Siegrist og Cvetkovich (2000) og Frewer (2004).

Mine funn viser at tillit har stor betydning for informantenes risikopersepsjon. Tillit til myndighetene er viktig av flere grunner. Det at alle informantene hadde en grunnleggende tillit til myndighetene innebar at myndighetene ble opplevd som troverdige og legitime informasjonskilder. Informasjonen fra disse aktørene fikk dermed informantenes oppmerksomhet og ble akseptert som troverdig og sann. Dette er i tråd med prinsippene til Renn (2008), Covello og Sandman (2001) og Renn og Levine (1991). Informantenes

oppfatning av hva tillit til myndighetene innebærer, samsvarer med definisjonen av institusjonell tillit (Renn og Levine, som sitert i Renn, 2008). De pekte på at tillit handler om at institusjonene utfører sine oppgaver og utfyller sitt ansvar. Funnene viser at fem av Renn og Levine (1991) sine hovedkomponenter for tillit var tilstede i denne studien. Hovedkomponentene må være tilstede for at tillit til myndighetene kan skapes (Renn og Levine, 1991). Informantene opplevde at myndighetene var kompetente, objektive, oppriktige, og hadde en god intensjon og en empati med publikum. I tillegg var myndighetene sensitiv overfor publikums frykt og persepsjoner. Faktorene *rettferdighet overfor alle synspunkter* og *konsistens* ble ikke avdekket i denne studien. Ettersom myndighetene ble av informantene opplevd som kompetente, objektive, oppriktige og hadde en god intensjon og empati med publikum ble tilliten til myndighetene forsterket, og er i tråd med prinsippene til Renn (2008).

Alle de avdekkede hovedkomponentene for tillit i denne studien er viktige, men det er trolig at kompetanse har vært den mest betydningsfulle for å skape og forsterke tillit, og derav dempe informantenes risikopersepsjon. Som funnene viser ble kompetanse både knyttet til PST og politiet som organisasjon, til aktørenes kommunikasjon og utførelse av deres tildelte funksjon. Informantene oppfattet PST og politiet som kompetente og profesjonelle, både som organisasjon, men også i utførelsen av sin kommunikasjon og gjennom sine handlinger. Informantene hevdet at myndighetene viste gjennom kommunikasjon og handling at de hadde kontroll, hvert fall i en viss grad, og beskyttet befolkningen gjennom de forebyggende sikkerhetstiltakene. De forebyggende sikkerhetstiltakene var et synlig tegn på at myndighetene var forberedt, handlekraftige, ansvarsfulle, i stand til å beskytte sårbarhetene og at de hadde kontroll. På bakgrunn av dette illustrerte PST og politiet at de var til å stole på, og bidro til en tro på at myndighetene var i stand til å håndtere et potensielt terrorangrep på en mer akseptabel måte enn håndteringen 22. juli 2011 (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Dette er i tråd med hva Renn (2008) påpeker angående at risikokommunikasjonen skal få mottakerne til å stole på at de nåværende risikostyringsstrukturene klarer å håndtere risiko på en forsvarlig og akseptabel måte. Dette kan indikere at risikokommunikasjon om en terrortrussel ikke behøver å være spesifikk om selve risikoen så lenge informasjonskilden oppfattes som troverdig og å være i en viss grad i stand til å håndtere et potensielt terrorangrep.

Som funnene videre viser skapte informantenes tro på institusjonell risikohåndtering en trygghetsfølelse, og følelsen bidro til at informantenes frykt for et potensielt terrorangrep og dens konsekvenser ble dempet. Dette er i samsvar med prinsippene til Kasperson et al. (1988) om at tillit til institusjonene kan dempe risikoopplevelsen. Prinsippene til Renn (2008) og Cvetkovich og Löfstedt (1999) angående sammenhengen mellom tillit til at den ansvarlige institusjonen kan håndtere risikoen på en effektiv måte og individets risikopersepsjon, blir dermed bekreftet i denne studien. En må legge merke til at mine informanter hadde tro på at myndighetene kunne håndtere et angrep på en *akseptabel* måte, og ikke en *effektiv* måte som Renn (2008) og Cvetkovich og Löfstedt (1999) påpeker.

4.3 Nyhetsmedienes betydning

Under terrortrussel-situasjonen kommuniserte PST, Politidirektoratet og Justis- og beredskapsdepartementet med befolkningen via nyhetsmediene, gjennom regelmessige pressekonferanser og annen mediedekning (avis, tv, radio, internett). Under trusselsituasjonen var nyhetsmediene ansvarlige for at myndighetenes risikokommunikasjon skulle nå ut til befolkningen. Kanalen for denne risikokommunikasjonen var ulike nyhetsmedier, derunder aviser, nettaviser, radio og tv. Ulike aviser, som VG, Dagbladet, Bergens Tidende og Bergensavisen, hadde terrortrusselen på sin dagsorden i perioden 24. juli – 1. august 2014. Et søk på «terrortrussel» på Retriever for fredag 25. juli 2014 avdekket at alle de nevnte avisene hadde terrortrusselen som hovedoppslag på førstesiden 25. juli 2014 (VG, 2014, 25.07.14; Dagbladet, 2014, 25.07.14; Bergens Tidende, 2014, 25.07.14; Bergensavisen, 2014, 25.07.14). Hovedoppslagene hadde tilhørende store overskrifter, eksempelvis VG sitt oppslag: «DETTE MÅ DU PASSE DEG FOR. EKSPERT-RÅDENE. TERROR-MÅLENE» (VG, 2014, 25.07.14).

4.3.1 Nyhetsmedier som informasjonskilde

Flesteparten av informantene fikk sitt første kjennskap til terrortrusselen gjennom bruk av nyhetsmedier (Informant 2, 3, 4, 6, 7, 8). To av informantene fikk vite om trusselen gjennom venner og familie (Informant 1, 5), og oppdaterte seg senere gjennom ulike nyhetsmedier. Alle informantene fulgte nøye med på utviklingen av terrortrusselen, og benyttet seg i hovedsak av ulike nettaviser for å få informasjon om trusselen. Nettavisene som ble brukt var VG (Alle informantene), TV2 (Informant 1, 2, 3, 6, 8), Dagbladet (Informant 2, 5, 6, 8), NRK

(Informant 3, 5, 8), Bergens Tidende (Informant 3, 4) og Bergensavisen (Informant 3, 4). Over halvparten av informantene kombinerte ulike dynamiske medier, der informasjonskildene var nettaviser og tv (Informant 1, 2, 4, 6, 7). Kun en av informantene hørte på radio (Informant 1), mens ingen av informantene benyttet seg av statiske medier, eksempelvis avis. Årsaken til at nettaviser i størst grad ble brukt var at nettavisene tilbyr mer informasjon og blir raskere oppdatert sammenlignet med tv og radio, slik at informantene kunne på en kjapp og enkel måte oppdatere seg på utviklingen i saken. Dagen da terrortrusselen ble annonsert og de påfølgende dagene frem til PST's oppdatering 27. juli 2014 (Vedlegg 3), var flesteparten av informantene svært aktive medieforbrukere (Informant 1,2,3,5,6,8). Informantene sjekket nyhetsmediene ofte, alt i fra 4-5 ganger daglig til på det meste hver time de første dagene. Disse informantene hadde dermed et stort orienteringsbehov i perioden 24. juli - 27. juli 2015. Orienteringsbehovet kom som et resultat av nyhetssakens høye relevans og informantenes manglende kunnskap om terrortrusselen. For å få mer informasjon om trusselen var nyhetsmediene en avgjørende informasjonskilde. To av informantene var imidlertid mindre aktive medieforbrukere, og sjekket nyhetsmediene ca. 1 gang daglig for å oppdatere seg på siste nytt om trusselen (Informant 4, 7). Disse informantene oppfattet saken som relevant, men på grunn av deres fravær av frykt for terrorangrep og konsekvenser, samt en antagelse om at et terrorangrep ikke ville skje, mente de at de ikke trengte noe særlig kunnskap om trusselen. De hadde ikke et behov for å orientere seg om saken til enhver tid, og hadde dermed et moderat orienteringsbehov. Etter PST sin oppdatering 27. juli 2014 om at trusselen var noe redusert (Vedlegg 3) ble alle informantenes orienteringsbehov mindre, og de oppdaterte seg sjeldnere på terrortrusselen. Flesteparten av informantenes orienteringsbehov utviklet seg dermed fra stort til moderat som følge av myndighetenes avklaring av trusselen. På spørsmål om sosiale medier kom det frem at flesteparten av informantene følger mange av nettavisene på Facebook (Informant 1, 3, 4, 6, 7, 8). Dette førte til at hver gang informantene logget på Facebook kom de nyeste nyhetssakene fra de ulike nettavisene om terrortrusselen opp. En av informantene fikk i tillegg VG-varsler på mobilen om terrortrusselen, og disse varslene kom svært ofte, ca. 5-6 ganger daglig (Informant 6). Nyhetsmediene var en helt avgjørende kilde til informasjon om terrortrusselen, og flesteparten av informantene ble dermed i svært stor grad eksponert for mediernes dagsorden i henhold til saken.

4.3.2 Nyhetsmedienes vektlegging av trusselen

Det var tydelig at terrortrusselen var på mediernes dagsorden ut i fra den omfattende mediedekningen av nyhetssaken. Alle informantene var enige i at det var mye mediedekning på terrortrusselen. Spesielt de første dagene etter offentliggjøringen av terrortrusselen ble trusselen vektlagt i stor grad i nyhetsmediene. Terrortrusselen var den saken som dominerte de fleste aviser, nettaviser og nyhetssendinger på tv, og alle informantene fikk inntrykk av at terrortrusselen var den største nyheten i Norge disse dagene. Uavhengig hvilken nettavis en besøkte var det store overskrifter og mange del saker om temaet (Informant 6). To av informantene merket seg at trusselen ble vektlagt i større grad enn andre nyhetssaker i nyhetsmediene (Informant 1, 2). Ettersom terrortrusselen var den dominerende nyhetssaken fikk informantene i mindre grad kjennskap til andre hendelser som skjedde i verden. Informantene la også merke til at mediene benyttet seg av sensasjonelle overskrifter for å øke oppmerksomheten omkring terrortrusselen (Informant 3, 6). Det var dermed vanskelig å unngå temaet, men samtidig viktig å holde seg oppdatert og ha oversikt over situasjonen (Informant 5, 8).

Mediernes dagsorden og dekning av trusselen hadde betydning for informantenes egen vektlegging av trusselen. Terrortrusselen kom på alle informantenes dagsorden, både på den intrapersonlige- og den interpersonlige dagsordenen. Informantene kjente til terrortrusselen som en nyhetssak og oppfattet den som viktig (Intrapersonlig). Saken ble oppfattet som viktig og relevant med bakgrunn i dens nytteverdi for informantene. Som en følge av at terrortrusselen var rettet mot Norge ble saken oppfattet som mer viktig enn andre nyhetssaker om internasjonale- eller globale forhold. Nyhetsmediene påvirket også alle informantenes valg av trusselen som et diskusjonstema (Interpersonlig). Ettersom terrortrusselen både var et tema i nyhetene og i samtaler med venner og familie, fremstod saken som mer betydningsfull og relevant for informantene. Samtalene med venner og familie om trusselen illustrerte også at nyhetssakene om trusselen var viktig for andre.

Mediernes dagsorden og dekning av terrortrusselen hadde flere innflytelser på informantene utover at saken kom på både informantenes intrapersonlige- og interpersonlige dagsorden. Mediernes agendasettingeffekter hadde sterkest innflytelse på informantene som var mest aktive medieforbrukere (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Eksponering for den omfattende mediedekningen av terrortrusselen forsterket informantenes vurdering av terrortrusselen som

alvorlig. Flesteparten opplevde trusselen som en personlig- og generell trussel, og saken og dens utvikling ble dermed oppfattet som relevant og viktig (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Denne opplevde alvorligheten formet et inntrykk av at det var sannsynlig at et terrorangrep ville inntreffe. Selv om to av informantene ikke opplevde trusselen som en personlig- eller generell trussel, mente de likevel at terrortrussel-saken var relevant (Informant 4,7).

Dekningen hadde betydning ved at den førte til en økt oppmerksomhet fra informantenes side om saken, og flesteparten av informantene tenkte ofte på terrortrusselen (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). En informant trakk frem at vedkommende hadde tenkt mindre på trusselen hvis det bare hadde vært en liten nyhetsartikkel om temaet (Informant 5). Flesteparten av informantene påpekte at de første dagene, fra 24. juli - 27. juli 2014, var verst med hensyn til frykten (og bekymringen) for at et terrorangrep ville inntreffe og de mulige konsekvensene av dette. Ved å bli eksponert for den omfattende mediedekningen i denne perioden ble flesteparten av informantenes frykt for terrorangrep og konsekvenser forsterket (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Om det var mediernes dekning av trusselen eller selve trusselen som skapte frykt blant informantene er usikkert, men informantene påpekte imidlertid at mediernes dekning bidro ikke til å dempe informantenes frykt for angrep (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Det er trolig at kombinasjonen av mediedekning og terrortrusselens karakteristikk forsterket informantenes frykt for terrorangrep og konsekvenser.

Den omfattende mediedekningen hadde imidlertid ikke bare en negativ effekt. Eksponeringen for mediernes vektlegging av terrortrusselen hver dag gjorde flere av informantene forberedt på at et terrorangrep kunne finne sted (Informant 2, 5, 8). Dette ble trukket frem som positivt. Informantene illustrerte dette ved å henvise til 22. juli 2011, som ikke hadde noen mediedekning på forhånd. Disse terrorangrepene var uventet og kom som et sjokk ettersom informantene ikke var forberedt på at et terrorangrep kunne skje. Selv om mediedekningen bidro til en forsterket frykt for et potensielt terrorangrep og konsekvenser, hadde mediedekning også en positiv effekt ved at noen av informantene ble forberedt mentalt sett på at et terrorangrep kunne finne sted (Informant 2, 5, 8).

De mest aktive medieforbrukernes eksponering for mediedekningen hadde dermed betydning ved at den forsterket deres vurdering av trusselens alvorlighetsgrad og vurderinger av

sannsynlighet for terrorangrep (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Eksponeringen førte også til at frykten for angrep og konsekvenser ble forsterket blant de mest aktive medieforbrukerne.

4.3.3 Diskusjon

Nyhetsmedienes viktige rolle som informasjonskilde til risiko (Slovic, 1987) viste seg i denne studien da flesteparten av informantene (Informant 2, 3, 4, 6, 7, 8) fikk kjennskap til terrortrusselen gjennom bruk av nyhetsmedier. Dette bekrefter også hva Renn (2008) påpeker, det faktum at mennesker får oftere erfaring med risiko gjennom informasjon om dem enn gjennom direkte personlig erfaring. Ettersom nyhetsmediene har en avgjørende rolle som informasjonsformidler i dagens samfunn blir publikum berørt av mediens søkelys og fokusering på enkelte saker (McQuail, 2005). Ved å vektlegge terrortrusselen som nyhetssak konstruerte nyhetsmediene en virkelighetsforståelse av trusselen som påvirket informantenes egne bilder av terrortrusselen. Dette er i tråd med hvordan den sosiale konstruksjonen av virkeligheten fungerer i henhold til Berger og Luckmann (1966) og mediens påvirkning på publikums virkelighetsforståelse (McCombs, 2003; Slovic, 1986).

Nyhetsmedienes dagsordenfunksjon hadde påvirkning på individets opplevelse av terrortrusselen ettersom trusselen kom på alle informantenes dagsorden. Dermed bekreftes prinsippene til Brosius og Kepplinger (1990), Iyengar og Kinder (1987) og McCombs og Shaw (1972) om at mediens agenda og mediedekning samsvarer med publikums agenda med hensyn til oppfattelsen av viktige nyhetssaker. Videre vil mediens agendasettingeffekter ifølge McCombs (2003) variere i styrke etter individenes orienteringsbehov, der relevans og usikkerhet bestemmer behovet. Dette blir bekreftet i denne studien, ved at informantene med stort orienteringsbehov anså terrortrusselen som en viktigere sak enn informantene med moderat orienteringsbehov.

Ifølge Waldahl (1998) innebærer individets intrapersonlige dagsorden et kjennskap til nyhetssaken, en oppfattelse av den aktuelle nyhetssaken som viktig og som former individets samfunnssyn. Mine funn bekrefter at terrortrusselen som en nyhetssak kom på informantenes interpersonlige dagsorden ved at de hadde kjennskap til saken og oppfattet den som viktig. Det som imidlertid er usikkert er hvorvidt nyhetssakene om terrortrusselen formet deres samfunnssyn. Et funn som kan illustrere synet på samfunnet er en av informantenes

oppfattelse av at trusselnivået mot Norge har økt, og at nasjonen kan bli rammet av terror igjen (Informant 5). Likevel, for å avdekke om en nyhetssak former individets samfunnssyn er det trolig nødvendig å undersøke mediernes regelmessige agenda med hensyn til terrorisme og terrortrusler. Selv om jeg ikke har undersøkt mediernes jevnlige dekning av terrorisme, er det grunn til å tro at den regelmessige dekningen og vektleggingen av terror bidrar til å forme informantenes samfunnssyn. Ettersom mediene vektlegger og fremhever sjeldne og dramatiske risikoer og risikohendelser, deriblant drap, ulykker og katastrofer, i større grad enn forekomsten av disse hendelsene (Combs og Slovic, 1979), er det trolig at dette vil påvirke individers samfunnssyn i henhold til risikoen for terrorangrep.

Det at terrortrussel-saken var på informantenes interpersonlige dagsorden innebar at saken ble oppfattet som betydningsfull, og ble gjenstand for personlige diskusjoner mellom informantenes venner og innad i familien. Dette stemmer overens med prinsippene til Waldahl (1998). Dette kan tyde på at mediernes agendasettingseffekter har vært vellykket, ettersom terrortrusselen kom på informantenes dagsorden, både den intrapersonlige- og interpersonlige dagsordenen (McCombs, 2003; Waldahl, 1998).

Medienes dagsorden har i denne studien vist seg å være viktig. Mediernes vektlegging av trusselen gjennom omfattende mediedekning, hadde betydning ettersom det forsterket flesteparten av informantenes vurdering av trusselens alvorlighetsgrad, og sannsynligheten for at et terrorangrep ville inntreffe. Flesteparten av informantene opplevde terrortrusselen som truende, både mot seg selv og mot samfunnet generelt (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Dette bekrefter *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988), samt Mazur (1984) sine funn om at mediedekningen påvirker publikums oppfattelse av hendelsenes alvorlighetsgrad blir dermed bekreftet i denne studien.

Mediedekningen forsterket også flesteparten av informantenes frykt for et angrep og mulige konsekvenser (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). På bakgrunn av dette blir resultatene til Mazur (1990) om at økende mediedekning av risiko vil føre til at den offentlige bekymringen over risikoen forsterkes, bekreftet. Dette funnet om at eksponering for mediedekning fører til risikoforsterkning er imidlertid ikke i samsvar med prinsippene til Frewer angående tillit (2003). Frewer (2003) påpeker at dersom publikum har tillit til at de aktuelle myndighetene

klarer å håndtere risikoen på en effektiv måte vil ikke omfattende mediedekning utløse offentlig bekymring. Som tidligere påpekt hadde flesteparten av informantene tillit til at myndighetene var i stand til å håndtere et potensielt terrorangrep på en mer akseptabel måte enn håndteringen ved forrige terrorangrep, 22. juli 2011 (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Det at mediedekningen dermed utløste risikoforsterkning skulle i henhold til prinsippene til Frewer (2003) ikke være mulig, ettersom flesteparten av informantene hadde tillit til institusjonell risikohåndtering. Dette er dermed et interessant funn, og viser at mediens dagsorden og mediedekning har stor makt over sitt publikum.

Eksponeringen for mediedekningen gjorde tre av informantene mentalt forberedt på et mulig terrorangrep. Mitt teoretiske rammeverk støtter ikke dette funnet, men det kan tenkes at dette funnet kan bli forklart av teori som jeg ikke har benyttet meg av. Likevel, ettersom denne påvirkningen kun fant sted hos tre av åtte informanter, er ikke dette et betydningsfullt funn.

4.4 Uformelle sosiale nettverk sin betydning for risikopersepsjon

Venner og familiens oppfatninger og opplevelser av terrortrusselen var avgjørende for informantenes egen opplevelse av trusselen. Som tidligere nevnt fikk to av informantene vite om trusselen gjennom venner og familie (Informant 1, 5), men oppdaterte seg om utviklingen gjennom ulike nyhetsmedier. Resten av informantene fikk kjennskap til trusselen gjennom nyhetsmediene, og oppdaterte seg også gjennom denne kommunikasjonskanalen (Informant 2, 3, 4, 6, 7, 8). De sosiale nettverkene har dermed ikke hatt en avgjørende betydning for flesteparten av informantene med hensyn til å være den primære informasjonskilden til risiko. De sosiale nettverkene fungerte mer som en diskusjonspartner om terrortrusselen, samt en arena for utveksling av opplevelser (Informant 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8).

Terrortrusselen var, som også nevnt tidligere, på alle informantenes intrapersonlige dagsorden, og dette innebar at trusselen var et diskusjonstema blant venner og familie. Ettersom terrortrusselen både var et tema i nyhetene og i samtaler med venner og familie, fremstod saken som mer betydningsfull og relevant for informantene. Samtalene med informantenes sosiale nettverk omfattet bekymringer og spekulasjoner blant annet om selve terrortrusselen, når og hvor et angrep ville inntreffe og hva som ville skje (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). De to informantene som ikke opplevde frykt diskuterte likevel terrortrusselen, men

disse samtalene dreide seg om hvorvidt terrortrusselen var seriøs og spekulasjoner om hvor et angrep ville inntreffe (Informant 4, 7). Samtalene med venner og familie om trusselen illustrerte dermed at nyhetssakene om trusselen var viktig også for andre.

Frykten for et mulig terrorangrep og dens potensielle konsekvenser, samt opplevelsen av trusselen som truende, var et viktig samtaleemne med nettverket (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Disse informantene fortalte at det var spesielt deres venner som delte den samme frykten og bekymringen for et terrorangrep. Foreldrene til disse informantene forsøkte å dempe informantenes frykt for angrep og konsekvenser, ved å berolige informantene om at et angrep mest sannsynlig ikke ville finne sted (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Likevel, ved å se at foreldrene deres reagerte med redsel på terrortrusselen ble flesteparten av informantene automatisk påvirket av dette (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Årsaken til denne automatiske reaksjonen blir påpekt av en av informantene:

For de er liksom foreldrene mine. Og når de blir urolig over noe, så blir automatisk jeg også urolig. For da føler jeg faktisk at noe kommer til å skje. For foreldre er alltid så betryggende; «Ingenting kommer til å skje». Men når du ser at de reagerer så reagerer du også litt automatisk» (Informant 1).

Denne informanten påpeker hvor avgjørende foreldre er i å påvirke informantens frykt, og også oppfattelsen av at et terrorangrep ville inntreffe. En annen informant trakk frem at foreldrenes utsagn om at terrortrusselen var reell påvirket informantens oppfattelse av at trusselen var ekte (Informant 5). De to informantene som ikke opplevde en frykt for terrorangrep og konsekvenser (Informant 4, 7), ble også påvirket av sitt sosiale nettverk. Denne påvirkningen fant sted ved at individene innenfor dette nettverket delte den samme avslappede holdningen overfor terrortrusselen. Disse informantene og deres nettverk delte dermed den samme opplevelsen av at et terrorangrep ikke kom til å finne sted, og derav ingen opplevelse av frykt for terrorangrep og hvilke konsekvenser dette kunne innebære (Informant 4, 7).

4.4.1 Diskusjon

Mine funn viser at informantenes sosiale nettverk hadde betydning for informantenes opplevelser av terrortrusselen. Dette stemmer overens med prinsippene til Kaniasty og Norris (2004) om at oppfatninger av en terrortrussel eksisterer ikke i isolasjon fra andre menneskers

oppfatninger. Disse nettverkene hadde betydning ettersom de var både en arena for diskusjon, men også en arena for utveksling av opplevelser, der disse opplevelsene ble delt på tvers av medlemmene. Frykten for et mulig terrorangrep og dens potensielle konsekvenser, samt opplevelsen av trusselen som truende, ble delt blant flesteparten av informantene og deres venner (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Dette er i tråd med Kasperson et al. (1988) sine prinsipper om at samhandlingen mellom individene innenfor det sosiale nettverket bidrar til at medlemmene deler de samme tolkningene av risiko. Imidlertid er det ikke belegg for å si at disse tolkningene har blitt en del av informantene og deres nettverk sine verdier, som Kasperson et al. (1988) også peker på. For å undersøke om tolkningene av en terrortrussel har blitt en del av nettverkens delte verdier må en trolig

Flesteparten av informantene trakk frem at foreldrene deres forsøkte å dempe informantenes frykt, men viste gjennom egen oppførsel at de også fryktet for et terrorangrep og mulige konsekvenser. Opplevelsen av at informantenes egne foreldre var redd for informantenes egen frykt og tro på at et terrorangrep ville finne sted (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8). Dette funnet er i samsvar med prinsippene til Goodwin (2005) angående sammenhengen mellom venner og families oppfatninger av risiko og generell oppfatning av trusler. Videre kan en se dette funnet i tilknytning til *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988). Foreldrene til flesteparten av informantene fungerte ubevisst som risikoforsterkere, ved at de påvirket informantenes frykt for et mulig terrorangrep, samt oppfattelsen av at et terrorangrep vil inntreffe.

Goodwin (2005) sine resultater tilsa også en signifikant sammenheng mellom venner og families oppfatninger av risiko og personlig oppfatning av trusler. Denne sammenhengen, som innebærer en personlig oppfatning av at et terrorangrep skal ramme individet personlig og andre mennesker av betydning, har jeg ikke klart å finne i denne studien. Selv om flesteparten av informantene opplevde terrortrusselen som truende, både mot seg selv og mot samfunnet generelt (Informant 1, 2, 3, 5, 6, 8), bidro ikke dette til en personlig oppfatning av at et potensielt terrorangrep skulle ramme informantene personlig. Terrortrusselen ble opplevd som en trussel, og ikke som en absolutt tro på at et potensielt angrep skulle ramme dem personlig. Som en følge av dette er det ikke empiriske bevis som bekrefter Goodwin (2003) sine funn om en korrelasjon mellom oppfattelsen av at det mulige angrepet skal ramme individet personlig og økt kontakt med venner og familie.

5 Konklusjon

Formålet med denne studien er å undersøke hvordan spesielt risikokommunikasjon og ulike mekanismer kan påvirke videregåendeelevs opplevelse av en terrortrussel. I denne sammenheng var terrortrusselen mot Norge sommeren 2014 fenomenet som ble studert.

Forskningsspørsmål 1 undersøker hvordan videregåendelever opplever en terrortrussel som en risiko, ettersom denne opplevelsen er helt sentral for å forstå hvordan risikokommunikasjonen og dens budskap blir opplevd og påvirker opplevelsen av en trussel. Et gjennomgående trekk er at terrortrusselen ble opplevd som truende mot individets og andres eksistens. Videre utløste trusselen en frykt for terrorangrep og konsekvenser, og en følelse av mangel på kontroll og katastrofepotensiale. Disse faktorene bidro til en vurdering av trusselen som en alvorlig risiko. Dette funnet illustrerer dermed at de kontekstuelle karakteristikene frykt, mangel på kontroll og katastrofepotensiale innenfor det psykometriske paradigmet (Renn, 2008; Jenkin, 2006; Boyesen, 2003; Slovic, 1987) er anvendelige på terrortrusler som en risiko.

Forskningsspørsmål 2 undersøker hvilken betydning myndighetenes informasjon om terrortrusselen har for videregåendeelevens opplevelse av trusselen. Her kommer det frem at lite spesifikk informasjon påvirker opplevelsen av trusselen, ved å bidra til å skape frykt for terrorangrep og konsekvenser, samt opplevelsen av trusselen som truende for egen og andres eksistens. Funnene peker også på at samspillet mellom kjennskapet til myndighetenes lite konkrete informasjon om trusselen og tidligere erfaringer med terrorangrep som har blitt lagret i mentale skjemaer, er viktig. De mentale skjemaene har mest sannsynlig forsterket den lite spesifikke informasjonen og vært med på å utløse frykten for terrorangrep og konsekvenser, samt opplevelsen av trusselen som truende. Dette funnet illustrerer tolkningen av risikosignaler og forsterkning, i henhold til Renn (1991) og *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988). Tillit til myndighetene har derimot avgjørende betydning for opplevelsen av en terrortrussel. Tillit til myndighetene og at disse kan håndtere et potensielt terrorangrep på en mer akseptabel måte enn håndteringen 22. juli 2011, skaper en trygghetsfølelse og demper individenes frykt for angrep og mulige konsekvenser. Dette kan indikere at risikokommunikasjon om en terrortrussel ikke behøver å være spesifikk om selve

risikoen så lenge informasjonskilden oppfattes som troverdig og å være i en viss grad i stand til å håndtere et potensielt terrorangrep.

Forskningsspørsmål 3 undersøker hvilken betydning nyhetsmedienes dagsordenfunksjon og mediedekning har på videregåendeelevens opplevelse av trusselen. Her kommer det frem at mediernes dagsorden og mediedekning har betydning ettersom den påvirker elevenes dagsorden, både den interpersonlige- og intrapersonlige dagsordenen (Waldahl, 1998). Videre forsterker mediernes dagsorden og mediedekning elevenes frykt, vurdering av trusselens alvorlighetsgrad og sannsynligheten for at et terrorangrep ville inntreffe. Dette bekrefter både prinsippene til Kasperson et al. (1988) om *the social amplification of risk* og Mazur (1984, 1990).

Forskningsspørsmål 4 ser på hvilken betydning uformelle sosiale nettverk har på videregåendeelevens opplevelse av terrortrusselen. De uformelle sosiale nettverkene har betydning ettersom de har en funksjon som en arena for diskusjon, men er også en arena for utveksling av opplevelser. Videregåendeelevens sosiale nettverk deler de samme opplevelsene av terrortrusselen, deriblant frykt for terrorangrep og konsekvenser og opplevelsen av trusselen som truende. Disse funnene forklares av Kasperson et al. (1988) angående deling av tolkninger om risiko, samt Kaniasty og Norris (2004). Videregåendeelevens foreldre fungerer som risikoforsterkere ved at de påvirker elevens frykt for terrorangrep, samt oppfattelsen av at et terrorangrep vil inntreffe. Dette forklares både av Goodwin (2005) og av *the social amplification of risk* (Kasperson et al., 1988).

6 Litteraturliste

- Allern, S. (2001) *Flokkdyr på Løvebakken. Søkelys på Stortingets presselosje og politikken medierammer*. Oslo: Pax Forlag.
- Andersen, S.S. (2013) *Casestudier. Forskningsstrategi, generalisering og forklaring*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Auf der Heide, E. (2004) 'Common Misconceptions about Disasters: Panic, the "Disaster Syndrome," and Looting', i O'Leary, M. (red.) *The First 72 Hours: A Community Approach to Disaster Preparedness*. Lincoln, Nebraska: iUniverse Publishing, s. 340-365.
- Aven, T. (2007) *Risikostyring. Grunnleggende prinsipper og ideer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K.H. og Sandve, K. (2004) *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aven, T., Røed, W. og Wiencke, H.S. (2008) *Risikoanalyse. Prinsipper og metoder, med anvendelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bang, T. (2003) *Medier og kommunikasjon: – en innføring*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Bergens Tidende (2014, 25.07.14) *Derfor ble Norge et terrormål*. Bergens Tidende, forside.
Hentet fra: <http://web.retrieverinfo.com/services/archive/displayPDF?method=&pdfUrl=%2FproxyTest%2F%3Fid%3D0200212014072500vWxJ3MI6ZL2XRm370KqTAA000201010100%26x%3Dc3338006c5407cb5a583a8d7fb488766&documentId=020021201407251896460&serviceId=2&pdf.doResize=false>
- Bergensavisen (2014, 25.07.14) *Bergen i beredskap etter terrortrussel. Politimesterens råd: GJØR SOM DU PLEIER!* Bergensavisen, forside. Hentet fra: <http://web.retrieverinfo.com/services/archive/displayPDF?method=&pdfUrl=%2FproxyTest%2F%3Fid%3D055124201407250dV8m92RppqA2tseq10hHdUe000001010100%26x%3Da60d45788978e32d4169d286b8c3bf5b&documentId=0551242014072572C19836DB3D0B88B6EC87AAA927AC65&serviceId=2&pdf.doResize=false>
- Boyesen, M. (2003) *Risikopersepsjon – en innføring i fagfeltet*. Oslo: Direktoratet for sivilt beredskap (DBS).

- Brosius, H.B. og Kepplinger, H.M. (1990) 'The Agenda-Setting Function of Television News: Static and Dynamic Views', *Communication Research*, 17 (2), s. 183-211.
- Cohen, B. (1963) *The Press and Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Combs, B. og Slovic, P. (1979) 'Newspaper Coverage of Causes of Death', *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 56 (4), s. 837-849.
- Covello, V. og Sandman, P.M. (2001) 'Risk communication: Evolution and Revolution', i Wolbarst, A.B. (red.) *Solutions to an Environment in Peril*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 164-178.
- Cvetkovich, G. og Löfstedt, R.E. (1999) *Social Trust and the Management of Risk*. London: Earthscan.
- Dagbladet (2014, 25.07.14) *DISSE TRUER NORGE. Terroristene. Målene. Frykten*.
Dagbladet, forside. Hentet fra:
<http://web.retrieverinfo.com/services/archive/displayPDF?method=&pdfUrl=%2FproxyTest%2F%3Fid%3D0550072014072546D3e12nvXq31c4PLY0Oy0XU000201010100%26x%3D92225b94161a2822752f60d5966e0017&documentId=0550072014072561CC99AD5E7FE2B8330F5E3D536F3AC0&serviceId=2&pdf.doResize=false>
- Dearing, J.W. og Rogers, E.M. (1996) *Agenda-Setting*. Thousand Oaks: Sage.
- Drottz-Sjöberg, B.-M. (2003) *Current trends in risk communication: Theory and practice*. Oslo: The Directorate for Civil Defence and Emergency Planning (DCDEP).
- DSB (2010) *Nasjonal sårbarhets- og beredskapsrapport (NSBR) 2010*. Tønsberg: Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).
- DSB (2014) *Risiko- og krisekommunikasjon*. Tønsberg: Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).
- Fischhoff, B. (2011) 'Communicating About the Risks of Terrorism (or Anything Else)', *American Psychologist*, 66 (6), s. 520-531.
- Fischhoff, B., Slovic, P., Lichtenstein, S., Read, S. og Combs, B. (1978) 'How Safe is Safe Enough? A Psychometric Study of Attitudes Towards Technological Risks and Benefits', *Policy Sciences*, 9 (2), s. 127-152.
- Flaaten, G. og Sjøstrøm, O. (2014) – *Kan holde beredskapen en uke*. Tilgjengelig fra:
<http://www.bt.no/nyheter/lokalt/--Kan-holde-beredskapen-en-uke-3165742.html>
(Hentet: 01. desember 2014).

- Flynn, J., Peters, E., Mertz, C.K. og Slovic, P. (1998) 'Risk, Media and Stigma at Rocky Flats', *Risk Analysis*, 18 (6), s. 715-727.
- Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2009) *Statens kommunikasjonspolitikk*. Oslo: Fornyings- og administrasjonsdepartementet.
- Frewer, L. (2004) 'The public and effective risk communication', *Toxicology Letters*, 149 (1-3), s. 391-397.
- Frewer, L.J. (2003) 'Trust, transparency, and social context: implications for social amplification of risk', i Pidgeon, N., Kasperson, R.E. og Slovic, P. (red.) *The Social Amplification of RISK*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 123-137.
- Frewer, L.J., Miles, S. og Marsh, R. (2002) 'The Media and Genetically Modified Foods: Evidence in Support of Social Amplification of Risk', *Risk Analysis*, 22 (4), s. 701-711.
- Goodwin, R., Willson, M. og Gaines Jr., S. (2005) 'Terror threat perception and its consequences in contemporary Britain', *British Journal of Psychology*, 96 (4), s. 389-406.
- Hallahan, K. (1999) 'Seven Models of Framing: Implications for Public Relations', *Journal of Public Relations Research*, 11 (3), s. 205-242.
- Iyengar, S. og Kinder, D.R. (1987) *News That Matters: Television and American opinion*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jacobsen, D.I. (2005) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jenkin, C.M. (2006) 'Risk Perception and Terrorism Applying the Psychometric Paradigm', *Homeland Security Affairs*, 2 (2), s. 1-14.
- Jungerman, H., Pfister, H.-R. og Fischer, K. (1996) 'Credibility, Information Preferences, and Information Interests', *Risk Analysis*, 16 (2), s. 251-261.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2011) *Ekstern gjennomgang av Politiets sikkerhetstjeneste*. Rapport fra Traavikutvalget. (Sjekk opp denne referansen)
- Justis- og politidepartementet (2006) *St.prp. nr. 1 (2006-2007): For budsjettåret 2007*. Tilgjengelig fra: http://www.statsbudsjettet.no/Upload/Statsbudsjett_2007/dokumenter/pdf/fagdep/jd.pdf (Hentet: 14. mai 2015).

- Kaniasty, K. og Norris, F.H. (2004) 'Social support in the aftermath of disasters, catastrophes, and acts of terrorism: altruistic, overwhelmed, uncertain, antagonistic, and patriotic communities', i Ursano, R.J., Norwood, A.E. og Fullerton, C.S. (red.) *Bioterrorism: Psychological and Public Health Interventions*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 200-229.
- Kasperson, J.X., Kasperson, R.E., Pidgeon, N. og Slovic, P. (2003) 'The social amplification of risk: assessing fifteen years of research and theory', i Pidgeon, N., Kasperson, R.E. og Slovic, P. (red.) *The Social Amplification of RISK*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 13-46.
- Kasperson, R.E., Golding, D. og Tuler, S. (1992) 'Social Distrust as a Factor in Siting Hazardous Facilities and Communicating Risks', *Journal of Social Issues*, 48 (4), s. 161-187.
- Kasperson, R.E., Renn, O., Slovic, P., Brown, H.S., Emel, J., Goble, R., Kasperson, J.X. og Ratick, S. (1988) 'The Social Amplification of Risk: A Conceptual Framework', *Risk Analysis*, 8 (2), s. 177-187.
- Kaufmann, G. og Kaufmann, A. (2009) *Psykologi i organisasjon og ledelse*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kirkerud, K., Sønsteby, C., Stiegler, I.T. og Falch-Olsen, I. (2014) *PST frykter terrorangrep mot Norge i løpet av få dager*. Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/a/5838657> (Hentet: 14. desember 2014).
- Kriseinfo.no (2014) *Politiet høyner beredskapen*. Tilgjengelig fra: <http://www.kriseinfo.no/Hendelser/2014/Politiet-hoyner-beredskapen/> (Hentet: 11. mai 2015).
- Kruke, B.I., Olsen, O.E. og Hovden, J. (2005) 'Samfunnssikkerhet – forsøk på en begrepsfesting'. Rogalandforskning, Stavanger. RF 2005/034.
- Lemyre, L., Turner, M.C., Lee, J.E.C. og Krewski, D. (2006) 'Public Perception of Terrorism Threats and Related Information Sources in Canada: Implications for the Management of Terrorism Risks', *Journal of Risk Research*, 9 (7), s. 755-774.
- Mazur, A. (1984) 'The journalists and technology: reporting about Love Canal and Three Mile Island', *Minerva*, 22 (1), s. 45-66.
- Mazur, A. (1990) 'Nuclear power, chemical hazards, and the quantity of reporting', *Minerva*, 28 (3), s. 294-323.

- McCombs, M.E. (2003) *The Agenda-Setting Role of the Mass Media in the Shaping of Public Opinion*. Tilgjengelig fra:
http://www.infoamerica.org/documentos_pdf/mccombs01.pdf (Hentet: 02. januar 2015).
- McCombs, M.E. og Shaw, D.L. (1972) 'The Agenda-Setting Function of Mass Media', *The Public Opinion Quarterly*, 36 (2), s. 176-187.
- McQuail, D. (2005) *McQuail's Mass Communication Theory*. 5. utg. London: Sage.
- NOU (2012: 14) *Rapport fra 22. juli-kommisjonen*. Oslo: Departementets servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NTB (2014) – *Terrortrusler vil bli vanligere*. Tilgjengelig fra:
<http://www.dagsavisen.no/innenriks/terrortrusler-vil-bli-vanligere-1.287226> (Hentet: 09. mai 2015).
- Politiets sikkerhetstjeneste (2014) *Åpen trusselvurdering 2014*. Oslo: Politiets sikkerhetstjeneste.
- Politiets sikkerhetstjeneste (2015) *Åpen trusselvurdering 2015*. Oslo: Politiets sikkerhetstjeneste.
- Powell, L. og Self, W.R. (2004) 'Personalized Fear, Personalized Control, and Reactions to the September 11 Attacks', *North American Journal of Psychology*, 6 (1), s. 55-70.
- Renn, O. (1991) 'Risk communication and the social amplification of risk', i Kasperson, R.E. og Stallen, P.-J.M. (red.) *Communicating Risks to the Public: International Perspectives*. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, s. 287-324.
(MÅ SJEKKE)
- Renn, O. (2004) 'Perception of risks', *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 29 (1), side 102-114.
- Renn, O. (2008) *Risk Governance. Coping with the Uncertainty in a Complex World*. London: Earthscan.
- Renn, O. og Levine, D. (1991) 'Credibility and trust in risk communication', i Kasperson, R.E. og Stallen, P.-J.M. (red.) *Communicating Risks to the Public: International Perspectives*. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, s. 175-218.

- Ringdal, K. (2009) *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, A. (2002) *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Scheufele, D.A. og Tewksbury, D. (2007) 'Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models', *Journal of Communication*, 57 (1), s. 9-20.
- Schiefloe, P.M. (2003) *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sheppard, B., Rubin, G.J., Wardman, J.K. og Wessely, S. (2006) 'Terrorism and Dispelling the Myth of a Panic Prone Public', *Journal of Public Health Policy*, 27 (3), s. 219-245.
- Siegrist, M. og Cvetkovich, G. (2000) 'Perception of Hazards: The Role of Social Trust and Knowledge', *Risk Analysis*, 20 (5), s. 713-719.
- Sjöberg, L. (2005) 'The Perceived Risk of Terrorism', *Risk Management*, 7 (1), s. 43-61.
- Slovic, P. (1986) 'Informing and Educating the Public About Risk', *Risk Analysis*, 6 (4), s. 403-415.
- Slovic, P. (1987) 'Perception of Risk', *Science*, 236 (4799), s. 280-285.
- Sorensen, J. (2004) 'Risk Communication and Terrorism', *Biosecurity and Bioterrorism: Biodefense Strategy, Practice, and Science*, 2 (3), s. 229-231.
- Tjora, A. (2010) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 1.utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- TNS (2014) *Politiets håndtering av terrortrusselen i månedsskiftet juli – august 2014*.
Tilgjengelig fra:
https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_2684.pdf (Hentet: 05. mars 2014).
- Torheim, Ø. (2014) *Har opphevet flyforbudet over Bergen sentrum*. Tilgjengelig fra:
http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Har-opphevet-flyforbudet-over-Bergen-sentrum_3166188.html (Hentet: 01. desember 2014).
- VG (2014, 25.07.14) *DETTE MÅ DU PASSE DEG FOR. EKSPERT-RÅDENE. TERROR-MÅLENE*. VG, forside. Hentet fra:

<http://web.retrieverinfo.com/services/archive/displayPDF?method=&pdfUrl=%2FproxyTest%2F%3Fid%3D055016201407253NCg3K3jUcFK1QUz1N2ctXeN000201010100%26x%3D341f58c3c59650293b59111d214caae6&documentId=05501620140725DOC6GB1T9OQON01B4RWAKC1&serviceId=2&pdf.doResize=false#>.

Viklund, M.J. (2003) 'Trust and risk perception in Western Europe: A cross-national study', *Risk Analysis*, 23 (4), s. 727-738.

Waldahl, R. (1998) *Mediepåvirkning*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K. og Ødegård, G. (2012) 'After Utøya: How a High-Trust Society Reacts to Terror – Trust and Civic Engagement in the Aftermath of July 22', *Political Science & Politics*, 45 (1), s. 32-37.

Yin, R.K. (2009) *Case Study Research. Design and Methods*. 4. utg. Thousand Oaks, California: SAGE.

Vedlegg

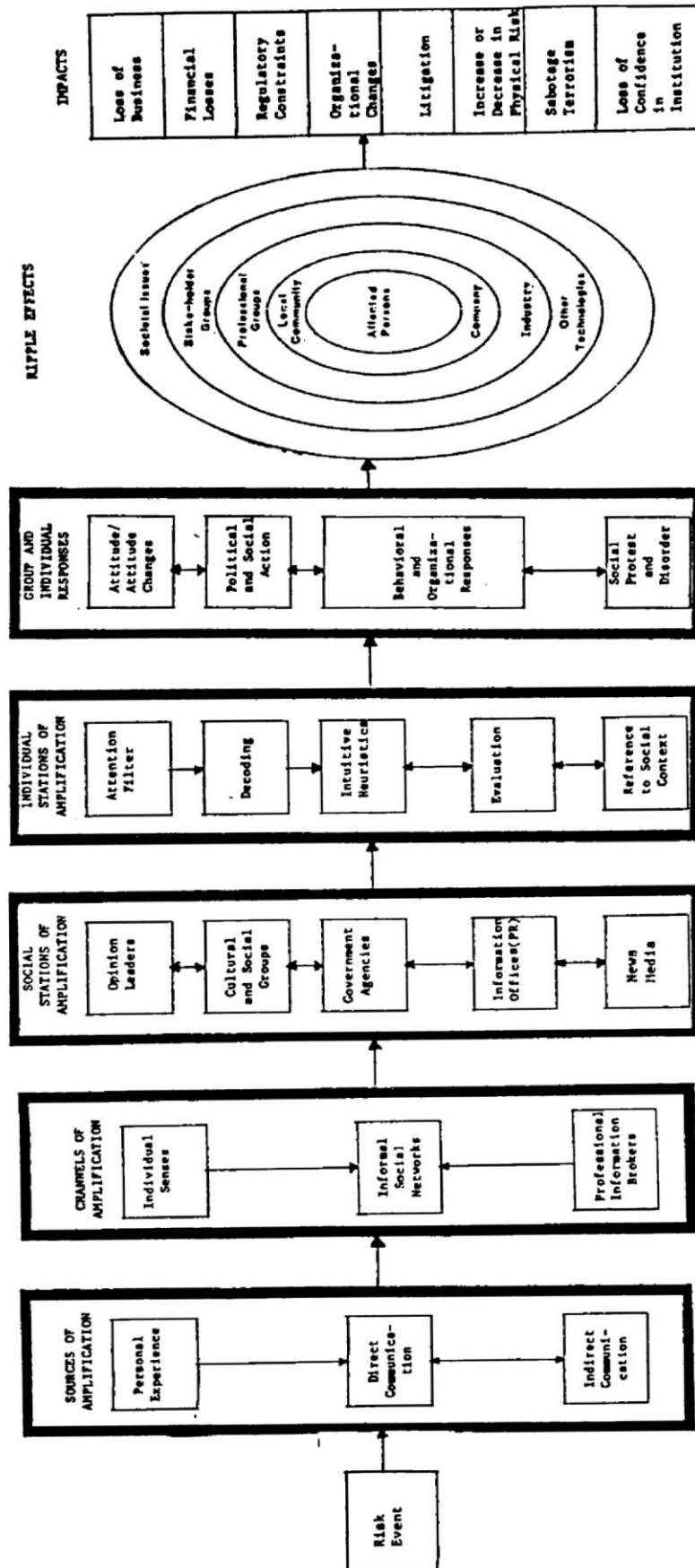

Fig. 2. Detailed conceptual framework of social amplification of risk.

PRESSEMELDINGER

Mulig terrortrussel mot Norge

24. JULI 2014 av Hanne

I PSTs trusselvurdering for 2014, som vi publiserte i begynnelsen av mars, sier vi blant annet dette;

Terrortrusselen i Norge ansees som skjerpet. Ekstrem islamisme utgjør fortsatt den mest alvorlige terrortrusselen mot Norge. Videre sier vi at det lenge har vært en strategi å rekruttere ekstreme islamister i krigs- og konfliktområder til å gjennomføre terroraksjoner i Europa, og at Syria for øyeblikket ansees for å være en av de fremste arenaene for slik rekruttering.

I løpet av de siste to-tre årene har PST, gjennom våre trusselvurderinger, formidlet at terrortrusselen mot Norge og norske interesser fra ekstreme islamister er økende.

Situasjonen vi nå står overfor er en alvorlig, men likevel en forventet utvikling, basert på de trender og utviklingstrekk vi har sett i løpet av de siste to-tre årene.

PST håndterer hvert år et stort antall trusler. De aller fleste trusler som tjenesten håndterer er det verken riktig eller mulig å orientere åpent om. I situasjonen vi er i nå, mener jeg derimot at det er riktig å orientere offentligheten. Blant annet har både 22.julikommisjonen og Traavik-utvalget understreket viktigheten av at PST praktiserer maksimal åpenhet om trusler mot samfunnet vårt.

PST mottok nylig informasjon om at personer med tilknytning til en ekstrem islamistisk gruppe i Syria kan ha til hensikt å gjennomføre en terrorhandling i Norge. Dette er en type informasjon som PST av og til mottar fra samarbeidspartnere, men som ofte viser seg ikke å stemme etter at vi har gjort de undersøkelser vi kan gjøre for å avkrefte eller bekrefte informasjonen.

I våre innledende undersøkelser i denne saken, ble imidlertid informasjonens troverdighet styrket. Vi har også opplysninger som tyder på at en eventuell terrorhandling mot Norge er planlagt gjennomført innen kort tid - antakelig dreier det seg om få dager.

Vi har ingen informasjon om hvem, hvordan, hvilket mål eller på hvilken måte et slikt eventuelt angrep er planlagt gjennomført.

Situasjonen nå er at PST arbeider med å få verifisert informasjonen vi har mottatt i nært samarbeid med Etterretningstjenesten. Felles kontraterrorsenter er i denne sammenhengen viktig for å sikre rask og god informasjonsflyt mellom tjenestene. PST har også en tett dialog med Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet om denne saken, og politidirektøren vi komme nærmere inn på hvilke tiltak som politiet vil iverksette.

Så langt det er mulig vil PST orientere offentligheten om den videre utviklingen i saken.

I flere land har man de siste årene valgt å orientere offentligheten om trusler som man mener det enkelte land kan stå overfor. Dette vil alltid være en vanskelig avveining, noe det også er for oss i dette tilfellet. Når vi likevel velger å gå ut med informasjon, så er det fordi vi mener at dette kan bidra til å forebygge og virke avskrekkende.

I og med at informasjonen er uspesifikk og lite konkret, men samtidig troverdig, vil det være vanskelig å gi råd til borgerne i landet om hvordan de skal forholde seg til dette. Jeg mener likevel det er riktig å orientere om situasjonen og samtidig forsikre om at PST i samarbeid med Etterretningstjenesten, Justisdepartementet og Politidirektoratet, samt våre øvrige nasjonale og internasjonale partnere, gjør det vi kan for å avklare om trusselen er reell eller ikke – slik at vi kan forebygge den.

Benedicte Bjørnland
Sjef PST

Emneord: [Terrortrusselen](#), [terrorisme](#), [Terrorberedskap](#)

PRESSEMELDINGER

Terrortrusselen mot Norge - oppdatering

27. JULI 2014 av Trond Hugubakken

Basert på det arbeidet som har blitt gjort de siste dagene kan vi nå si at trusselen om et terrorangrep mot Norge er noe redusert.

Utviklingen de siste dagene er at PST har mottatt svært mye relevant informasjon som gjør at grunnlaget vi nå har å vurdere ut i fra er omfattende.

Dette er informasjon vi har fått og innhentet gjennom våre kanaler både nasjonalt og internasjonalt. Våre etablerte informasjonskanaler gir oss informasjon av høy kvalitet og har bidratt til de vurderinger vi nå har gjort knyttet til denne situasjonen.

For PSTs del innebærer dette at vi fortsatt jobber for fullt med å kunne avklare trusselen. Erfaring viser at situasjonen kan endre seg raskt, noe vi også må være forberedt på i tiden som kommer.

Benedicte Bjørnland

sjef PST

PRESSEMELDINGER

Trusselen er svekket

1. AUGUST 2014 av OKB

Sjef PST Benedicte Bjørnlands innlegg på pressekonferanse kl. 18.00, 31.juli 2014.

Da vi sist torsdag 24.juli gjennomførte pressekonferanse her stod vi overfor en vanskelig og potensielt svært farlig situasjon.

PST hadde mottatt opplysninger om at en gruppe personer var på vei fra Syria mot Europa. Formålet skulle være å gjennomføre en terroraksjon, og Norge var nevnt som et konkret, mulig mål.

I den samme opplysningen var det også angitt en kort tidsfrist, et terrorangrep kunne finne sted i løpet av få dager. Dette var en helt vesentlig faktor for de vurderingene som ble gjort og de beslutningene som ble tatt.

Opplysningene om trusselen var ikke verifisert. Vi visste ikke om de var helt eller delvis korrekte. Det var heller ingen opplysninger om hvor, hvordan eller hvorfor et eventuelt terroranslag skulle utføres.

Fra det tidspunktet vi fikk inn opplysningene ble det arbeidet med alle tilgjengelige ressurser for å verifisere informasjonen. De innledende undersøkelsene snarere styrket enn svekket troverdigheten, men fram til forrige torsdag lot den seg fortsatt ikke verifisere, men utløpet av tidsfristen nærmet seg.

Dette var bakgrunnen for at vi og politiet vurderte det som nødvendig å iverksette en rekke forebyggende sikkerhetstiltak. Disse tiltakene, som ville bli synlige, var en av årsakene til at vi valgte å offentliggjøre trusselen.

En mulig effekt av å offentliggjøre trusselen kan være at et terroranslag har blitt forhindret, men dette får vi nok aldri svar på.

Siden torsdag 24. juli har arbeidet med verifikasjon og vurderinger pågått for fullt. Vi har innhentet mye relevant informasjon og fått mange tips fra publikum.

Tilbakemeldingen til meg fra mine medarbeidere er at de har blitt møtt med stor velvilje av de personene som vi har tatt kontakt med. Dette er gledelig å høre, og det er vi avhengige av.

Befolkningen er i en slik situasjon vår beste og viktigste samarbeidspartner, vi har alle et felles ansvar og en felles interesse i å trygge samfunnet.

Samlet sett har informasjonsinnhentingene denne siste uken gradvis gitt oss et bredere og mer detaljert vurderingsgrunnlag. Vi mener derfor at usikkerheten er blitt vesentlig redusert, og at vi nå har et tilstrekkelig grunnlag til å konkludere.

Konklusjonen er: sannsynligheten for at den opprinnelige informasjon er riktig, er redusert. Det betyr igjen; trusselen om et nært forestående terrorangrep i Norge er redusert.

Avslutningsvis er det – dessverre - grunn til å minne om at faren for et terrorangrep – faren for politisk motivert vold, er en del av vår virkelighet. Det norske, åpne, demokratiske samfunnet vårt er sårbart, og selv om den aktuelle trusselen nå er tonet ned, står vi overfor en betydelig restrisiko. Noen kan komme til å ville utnytte sårbarheten til å fremme sine synspunkt med vold. Vi registrerer at både ekstreme grupper og enkeltpersoner kommer med ytringer som forherliger og legitimerer voldsbruk. Vi ser at unge, påvirkelige personer blir forsøkt rekruttert inn i ekstreme miljø. En særlig bekymring er knyttet til personer som reiser og slutter seg til terrorgrupper i konfliktområder. Dette er utfordringer som på ingen måte er løst, og nye trusler og vanskelige situasjoner vil kunne oppstå, kanskje med et forvarsel, kanskje uten. Men vi må alle være forberedt på at nye trusselsituasjoner kan oppstå, det er ikke en unntakstilstand, det er normalsituasjonen.

Benedicte Bjørnland

Sjef PST

Vedlegg 5: Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

«Videregående elevers oppfattelse av terrortrusselen mot Norge sommeren 2014»

Bakgrunn og formål

Jeg heter Maren Omdahl Urheim og er inne i mitt siste halvår som masterstudent ved Universitetet i Tromsø på masterstudiet i Samfunnssikkerhet og beredskap. Denne våren skal jeg skrive masteroppgave, og den skal leveres 1. juni 2015. Temaet for oppgaven min er videregående elevers oppfattelse av terrortrusselen mot Norge sommeren 2014, og dette temaet vil være grunnlaget for intervjuene som jeg skal gjennomføre.

Spørsmålene jeg vil stille under intervjuet vil handle om dine medievaner under terrortrusselen, mediernes fremstilling av trusselen, myndighetenes kommunikasjon og tillit til myndighetene. Jeg vil også stille spørsmål om din oppfattelse av informasjonen om terrortrusselen, sosiale nettverk og respons på terrortrusselen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen for denne studien vil foregå gjennom intervjuer. Et intervju vil typisk vare i 30-60 minutter. Jeg ønsker å benytte meg av lydopptaker på mobilen under intervjuet, for å sikre data best mulig.

Deltakelse i denne studien er frivillig, som innebærer at du kan trekke deg når som helst mens denne studien pågår uten å oppgi grunn. Dersom du trekker deg fra studien vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Deltakelse i denne studien er også basert på samtykke, som vil si at du må godkjenne at du vil delta i denne studien.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger om deg vil bli behandlet konfidensielt. Opplysninger som kan identifisere deg vil bli anonymisert i masteroppgaven. Det vil kun være jeg (Maren Omdahl Urheim) som har tilgang til personopplysninger om deg og lydopptakene under prosessen med masteroppgaven. Lydopptakene fra intervjuet vil bli overført fra en passordbeskyttet mobil til PC, og deretter til ekstern harddisk som vil bli oppbevart innelåst. Lydopptakene vil bli slettet umiddelbart etter transkribering. Alle opplysninger som innhentes under intervjuet skal kun brukes til masteroppgaven, og ingen andre formål.

Masterstudien er ikke meldt til Personvernombudet for forskning, ettersom det ikke samles inn eller brukes personopplysninger i studien.

Spørsmål om studien

Dersom du har spørsmål om studien kan du ta kontakt med meg, Maren Omdahl Urheim, på telefon: 984 31 927, eller mail: mur006@post.uit.no.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

.....
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 6: Intervjuguide

Intervjuguide

1. Introduksjon

- Fortelle om meg selv.
- Fortelle om prosjektet og hva intervjuet skal brukes til.
- Understreke at informanten vil være anonym i undersøkelsen og at alle svarene informanten gir vil bli behandlet konfidensielt.
- Noen spørsmål?

2. Informantens bakgrunn

- Fortell litt om deg selv.
- Hvor gammel er du?

3. Innledende spørsmål

1. Hva husker du om terrortrusselen i fjor sommer?
2. Husker du hvor du var og hva du gjorde den dagen terrortrusselen ble kjent?

3.1 Medievaner under terrortrusselen

3. Hvordan fikk du vite om terrortrusselen?
 - a) Når fikk du vite om trusselen?
4. Brukte du medier for å få informasjon om terrortrusselen?
 - a) I så fall, hvilke? (Eks. tv, radio, avis, nettavis etc.)
 - b) Hva med sosiale medier? (Facebook, Twitter etc.)
 - c) Hvor ofte brukte du medier for å oppdatere deg på trusselen?
5. Hvordan ble du oppdatert på terrortrusselen?
 - a) Gikk du aktivt ut og søkte etter informasjon?
 - Hva letet du etter da?
6. I hvilken grad har du benyttet deg av kriseinfo.no, politiets nettsider/ politi.no eller andre offentlige informasjonssider på nettet?
7. Har du deltatt i noen debatter om terrortrusselen, for eksempel i kommentarfelt under nyhetsartikler, på Facebook, Twitter, andre kanaler?

3.1.1 Medienes fremstilling av terrortrusselen

8. Hva synes du om måten mediene fremstilte terrortrusselen på?
9. Hva synes du om hvordan media dekket terrortrusselen?
 - a) Eksempel: Ble det for mye fokus på trusselen i mediene?
10. Hva gjorde medieopplagene med deg?
 - a) Ble du påvirket av det som stod i mediene?

- På hvilken måte?

11. Er det noen medieoppslag om terrortrusselen du husker spesielt godt?

3.2 Myndighetenes kommunikasjon

12. Hvem var det fra myndighetene sin side som uttalte seg om trusselen?

13. Fikk du med deg pressekonferansen med PST, Justis- og beredskapsdepartementet og politiet da de informerte om terrortrusselen mot Norge?

a) Hvis ja, gjorde du deg noen tanker etter å ha sett pressekonferansen?

- Var det noe myndighetene sa eller gjorde som du reagerte på?

b) Gjennom hvilket medie fikk du med deg pressekonferansen?

c) Fikk du med deg de to andre pressekonferansene fra myndighetene? (Pressekonferanse 2: Oppdatering av terrortrusselen og pressekonferanse 3: Trusselen er svekket.)

- Hvordan oppfattet du disse pressekonferansene?

14. Hva synes du om informasjonen myndighetene kom med?

a) Syntes du at du fikk nok informasjon om terrortrusselen?

b) Syntes du at du fikk (nok) informasjon om hva myndighetene gjorde for å sikre befolkningen?

c) I hvilken grad følte du at du fikk råd om hva du skulle/kunne gjøre?

d) I hvilken grad syntes du at informasjonen fra myndighetene om trusselsituasjonen var betryggende?

e) Var det noe informasjon du savnet og kunne ønske at du fikk?

15. I hvilken grad mener du det var riktig av myndighetene å informere om terrortrusselen?

a) Hvorfor mener du det?

3.2.1 Tillit til myndighetene

16. Hva legger du i begrepet tillit til myndighetene?

Tillit til PST

17. Hvilket inntrykk har du av PST?

a) Hvor høy tillit har du til PST?

b) I hvilken grad stoler du på den informasjonen PST gir?

c) Oppfattet du informasjonen fra PST som troverdig/pålitelig?

18. Hva synes du om PST's åpenhet om terrortrusselen?

a) Hvorfor synes du det?

19. Vil du si at din tillit til PST holdt seg stabil gjennom alle dagene terrortrusselen pågikk?

a) Hvorfor det?

Tillit til politiet

20. Hvilket inntrykk har du av politiet?

- a) Hvor høy tillit har du til politiet?
 - b) I hvilken grad stoler du på den informasjonen politiet gir?
 - c) Oppfattet du informasjonen fra politiet som troverdig/pålitelig?
21. Hva synes du om politiets åpenhet om terrortrusselen?
- a) Hvorfor synes du det?
22. Vil du si at din tillit til politiet holdt seg stabil gjennom alle dagene terrortrusselen pågikk?
- a) Hvorfor det?

Tillit til Justis- og beredskapsdepartementet

23. Hvilket inntrykk har du av Justis- og beredskapsdepartementet?
- a) Hvor høy tillit har du til Justis- og beredskapsdepartementet?
 - b) I hvilken grad stoler du på den informasjonen Justis- og beredskapsdepartementet gir?
 - c) Oppfattet du informasjonen fra Justis- og beredskapsdepartementet som troverdig/pålitelig?
24. Hva synes du om Justis- og beredskapsdepartementets åpenhet om terrortrusselen?
- a) Hvorfor synes du det?
25. Vil du si at din tillit til Justis- og beredskapsdepartementet holdt seg stabil gjennom alle dagene terrortrusselen pågikk?
- a) Hvorfor synes du det?

Myndighetenes håndtering av terrortrusselen

26. Hadde du tillit til at norske myndigheter (PST, politiet og Justis- og beredskapsdepartementet) var i stand til å håndtere et mulig terrorangrep?
- a) Hvorfor?
27. Hva synes du om myndighetenes håndtering av terrortrusselen?

3.3 Opplevelse og oppfattelse av terrortrusselen

28. Hvis du skal beskrive terrortrussel-situasjonen, hva vil du si da?
- a) Kan du beskrive hvilke tanker og følelser du husker at du fikk da terrortrusselen ble kjent for deg?
 - b) Hvordan oppfattet du informasjonen myndighetene ga?
 - Hvordan reagerte du på informasjonen?
 - c) I hvilken grad følte du at terrortrusselen hadde katastrofepotensiale?
29. Denne opplevelsen av terrortrusselen, endret den seg ettersom dagene gikk eller hadde du samme opplevelse alle dagene terrortrusselen pågikk?
30. Hva tenkte du om synlig, bevæpnet politi i gatene? At luftrommet over Bergen ble stengt?
- a) Hvordan reagerte du på det?
31. Hvordan håndterte du situasjonen?
32. På hvilken måte ble du påvirket av terrortrusselen?

3.4 Sosiale nettverk

33. Hvilken rolle spilte venner og familie under terrortrusselen?
- a) Var de viktige informasjonskilder?
 - b) Var de støttespillere?
34. Var terrortrusselen et tema blant venner og familie?
35. Hva snakket dere om? Var det noen spesielle temaer som gikk igjen?
36. I hvilken grad ble du påvirket av venner og families oppfatninger/følelser knyttet til terrortrusselen?
- a) Hvordan ble du påvirket?
 - b) Hvorfor ble du påvirket?

3.5 Respons på terrortrussel

37. Hvordan reagerte du på informasjonen om terrortrusselen?
- a) Gjorde du noen endringer i for eksempel daglige gjøremål? (Eks. unngikk sentrale by(områder), unngikk kollektivtransport, endret reiseplaner etc.)
38. Deltok du på Tall Ship Races (seilskutefestivalen)?
- a) Hvis ja, gjorde du deg noen tanker om å være med på festivalen under terrortrusselen? Utdyp.
 - b) Hvis nei (deltok ikke), gjorde du dette på grunn av terrortrusselen eller av andre årsaker?

3.6 Avslutningsspørsmål

39. Er det noen andre ting vi ikke har snakket om, som du tror er relevant når det gjelder terrortrusselen?
40. Takke for deltakelsen i forskningsprosjektet.